

LIETUVOS TARYBOS ATSTOVAVIMAS VOKIETIJOJE.

Pirmasis etapas (1917 m. rugsėjo 24 d. – 1918 m. kovo 31 d.)

PROF. DR. SANDRA GRIGARAVIČIŪTĖ

Šiaulių universiteto Regioninių tyrimų institutas
Šiauliai University, Institute of Regional Research
P. Višinskio g. 38, LT-76352 Šiauliai
el. p. sandra.grigaraviciute@gmail.com

Santrauka

Straipsnyje analizuojamas pirmasis Lietuvos Tarybos atstovavimo Vokietijoje etapas (1917 m. rugsėjo 24 d. – 1918 m. kovo 31 d.), išskiriami du laikotarpiai (pirmasis – nuo 1917 m. rugsėjo 24 d. iki 1917 m. gruodžio 11 d., antrasis – nuo 1917 m. gruodžio 13 d. iki 1918 m. kovo 31 d.), pateikiamas jų apibūdinimas. Daugiausia dėmesio skiriama Lietuvos Tarybos atstovavimo Vokietijoje genezei (1917 m. rugsėjo 24 d. – gruodžio 13 d.), Lietuvos Tarybos delegacijų, vykusių į Vokietiją, sudarymo procesui, instrukcijų ir įgaliojimų joms parengti, pasirašytų dokumentų analizei ir vertinimui.

Reikšminiai žodžiai: Lietuvos Taryba; Vokietija; Berlynas; Vilnius; Konstantinas Olšauskas; Jurgis Šaulys; delegacija; atstovavimas.

Įvadas

Lietuvių istoriografijoje iki šiol daugiausia gilintasi į 1917 m. rugsėjo 21 d. išrinktos Lietuvos Tarybos veiklą krašte ir Vokietijoje

1917 m. rugsėjo 24 d. – 1918 m. kovo 23 d., derantis dėl Lietuvos nepriklausomybės paskelbimo ir pripažinimo, lietuvių konferencijų užsienyje – Stokholme (1917 m. spalio 18–22 d.), Lozanoje ir Berne (1917 m. lapkričio 2–10 d.) – priimtų nutarimų aptarimą ir jų svarbos, stiprinant Lietuvos Tarybos autoritetą užsienio lietuvių ir Vokietijos karo vadovybės Lietuvoje akyse, atskleidimą¹. Antrame plane, aiškinantis Lietuvos Tarybos veiklą Vokietijoje 1917 m. rugsėjo 24 d. – 1918 m. kovo 23 d., lieka Lietuvos Tarybos atstovavimo Vokietijoje principai, Lietuvos Tarybos įgaliotinio ir jo padėjėjų Vokietijoje kompetencija, Vokietijos valdžios požiūris į Lietuvos Tarybos atstovo paskyrimą Vokietijoje (Berlyne), Lietuvos Tarybos delegacijų į Vokietiją įgaliojimai, kompetencija ir instrukcijų rengimas, Lietuvių tautos tarybos (Lozanoje) (toliau – LTT(L) pirmininko Konstantino Olšausko įvairiapusė veikla Berlyne. Būtent K. Olšausko, LTT(L) pirmininko, aktyvus veikimas Berlyne 1918 m. kovo mėnesį, siekiant gauti Vokietijos kaizerio pripažinimą, padėjo pagrindą tam, kad jis 1918 m. kovo 31 d. LTT(L) posėdyje būtų išrinktas Lietuvių biuro Berlyne „šefu“².

Straipsnyje daugiausia dėmesio skiriama Lietuvos Tarybos atstovavimo Vokietijoje genezei (1917 m. rugsėjo 24 d. – gruodžio 13 d.), pirmosios Lietuvos Tarybos delegacijos deryboms Berlyne 1917 m. lapkričio 13 d. – gruodžio 1 d., Lietuvių konferencijos Vilniuje (1917 m. rugsėjo 18–23 d.), Antrosios lietuvių konferencijos Stokholme (1917 m. spalio 18–22 d.), Loanos ir Berno lietuvių konferencijos (1917 m. lapkričio 2–10 d.) priimtų nutarimų laikymuisi derybose su Vokietijos valdžia ir nuosekliam tų nutarimų integravimui į Lietuvos Tarybos ir Vokietijos valdžios atstovų pasirašytų susitarimų tekstus.

¹ Gumuliauskas, A. *Lietuvos istorija (1795–2009 m.)*. Šiauliai: K. J. Vasiliausko leidykla Lucilijus, 2010, p. 101–114; Čepėnas, P. *Naujųjų laikų Lietuvos istorija*. T. 2. Fotografuotas leidimas. Vilnius: Lituanus, 1992, p. 175–250, 417–443; Blazytė-Baužienė, D.; Gimžauskas, E.; Laurinavičius, Č.; Mačiulis, D.; Rudis, G.; Svarauskas, A.; Vaičionis, J. *Lietuvos istorija*. T. X. 1 dalis. Vilnius: Baltos lankos, 2013, p. 73–94.

² 1918 03 31 LTT(L) posėdžio protokolas. *VUB RS*, f. 155-996, l. n.

Analizuojamas Lietuvos Tarybos ir Vokietijos derybose aptartų dokumentų turinys, gilinamasi į jų esmę, atskleidžiama Lietuvos Tarybos ir Vokietijos valdžios įgaliotinių pasirašytų dokumentų reikšmė ir vertinimai to meto tarptautinės konstitucinės teisės kontekste.

Tyrimo objektas – Lietuvos Tarybos ryšių su centrine Vokietijos valdžia užmezgimas ir palaikymas, Lietuvos Tarybos atstovavimo Vokietijoje planavimas (įgaliotinių kandidatūrų pasirinkimas ir to pasirinkimo motyvai, atstovų veiklos Berlyne finansavimas) Lozanos ir Berno lietuvių konferencijoje (1917 m. lapkričio 2–10 d.), Lietuvos Tarybos įgaliotinio ir jo padėjėjų Vokietijoje (Berlyne) išrinkimas ir kompetencija, Lietuvos Tarybos delegacijų formavimo principai, išrinkimo datos, sudėtis, tikslai, įgaliojimų turinys, instrukcijų rengimo procesas, kompetencija, pasiekti rezultatai. Lietuvos Tarybos parengtų ir centrinės Vokietijos valdžios atstovams įteiktų dokumentų turinys, Vokietijos valdžios atstovų ir Lietuvos Tarybos delegacijų pasirašyti susitarimai, pareiškimai, jų turinys taip pat pateko į mūsų tyrimo objektyvą.

Tyrimo chronologija apima pirmąjį Lietuvos Tarybos atstovavimo Vokietijoje etapą: nuo 1917 m. rugsėjo 24 d. – pirmosios Lietuvos Tarybos delegacijos, kuri vyko į derybas Vokietijoje, išrinkimo iki 1918 m. kovo 31 d. – LTT(L) subordinuoto Lietuvių biuro Berlyne įsteigimo, kuris ženklina tik Lietuvos Tarybai (Vilniuje) subordinuotų Lietuvos Tarybos įgaliotinio ir jo padėjėjų Vokietijoje veiklos pabaigą ir naujo – antrojo Lietuvos Tarybos atstovavimo Vokietijoje (Berlyne) etapo pradžią. Pirmajame etape, remdamiesi išskirtų tikslų kriterijumi, išskirtume du laikotarpius: *pirmasis* – nuo 1917 m. rugsėjo 24 d. iki gruodžio 11 d., kai siekiama „dar iki taikos konferencijos proklamuoti Lietuvos valstybę“, ir *antrasis* – nuo 1917 m. gruodžio 13 d. iki 1918 m. kovo 31 d., kai paskyrus Lietuvos Tarybos įgaliotinį ir jo padėjėjus Vokietijoje imama intensyviai „reikalauti nepriklausomos Lietuvos valstybės pripažinimo“. *Pirmuoju laikotarpiu* Lietuvos Tarybai Vokietijoje atstovauja ir derybas su Vokietijos valdžios įgaliotais atstovais veda Lietuvos Tarybos prezidiumas ir Lietuvos Tary-

bos delegacija, o *antruoju laikotarpiu* – Lietuvos Tarybos įgaliotinis Vokietijoje (Berlyne) Jurgis Šaulys ir Lietuvos Tarybos delegacijos, o joms talkina LTT(L) pirmininkas K. Olšauskas.

Lietuvos Tarybos atstovavimo Vokietijoje (1917 m. rugsėjo 24 d. – 1918 m. kovo 31 d.) tyrimas atliktas naudojant publikuotus (spauda, atsiminimai, skelbti dokumentai) ir nepublikuotus (Lietuvos centrinis valstybės archyvas, Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos Rankraščių skyrius, Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyrius) šaltinius. Įsigilinti į Lietuvos Tarybos įgaliotinių ir jų padėjėjų veiklą Berlyne, Lietuvių biuro Berlyne „šefo“ K. Olšausko paskyrimo laiką, aplinkybes, subordinaciją, kompetenciją, komunikaciją, veiklos specifiką padėjo Vokietijos užsienio reikalų ministerijos Politinio archyvo (PAAA RZ 201), Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyriaus „Albero Geručio. J. Gabrio archyvo“ (f. 155-996), Lietuvos centrinio valstybės archyvo (toliau – LCVA) Lietuvių informacijos biuro fondo (f. 1486, 1-as aprašas), Darbo ir socialinės apsaugos ministerijos, socialinio draudimo bei aprūpinimo institucijų (f. 928, 28-as aprašas) fonduose esanti medžiaga.

Vertingos informacijos, aiškinantis Lietuvos Tarybos kompetenciją užsienio reikalų tvarkymo srityje ir Vokietijos valdžios poziciją į tai, įgaliotinių užsienyje skyrimo chronologiją ir motyvą, veiklos turinį, Lietuvos Tarybos delegacijų formavimo principus, sudėtį, kompetenciją, instrukcijų ir įgaliojimų parengimo procesą, K. Olšausko ir Pranciškaus Karevičiaus misiją (1918 m. vasario 6–11 d.), Vokietijos valdžiai įteiktų ir pasirašytų dokumentų svarbą, suteikė dokumentai, publikuoti šaltinių rinkiniuose: „Lietuvos Valstybės Tarybos protokolai“³, „Lietuvos Tarybos prezidiumo posėdžių 1918 m. protokolai“⁴, „Lietuvos Taryba ir nepriklausomos valstybės

³ *Lietuvos Valstybės Tarybos protokolai*. Sudarė A. Eidintas, R. Lopata. Vilnius: Mokslas, 1991, p. 252.

⁴ Eidintas, A.; Lopata, R. Lietuvos Tarybos Prezidiumo posėdžių 1918 m. protokolai. *Lietuvos istorijos metraštis. 1990 metai*. Vilnius, 1992, p. 103–135.

atkūrimas 1914–1920 metų dokumentuose⁵, „Lietuvos valstybės atkūrimo procesas, 1917 m. liepa–gruodis“⁶, „Lietuva vokiečių okupacijoje Pirmojo pasaulinio karo metais 1915–1918“⁷. Taip pat daug reikalingos informacijos rasta laikraščiuose: „Vienybė“ (Kaunas), „Centralis Lietuvių Biuras Sibire. Pranešimas“ (Tomskas), „Tėvynės sargas“ (Vilnius), „Lietuvos aidas“ (Vilnius), „Teisė“ (Kaunas), be to, labai naudingi buvo ir J. Šaulio⁸, Martyno Yčo atsiminimai⁹.

Į laikotarpio kontekstą, Lietuvos Tarybos veikimo specifiką, Lietuvos Tarybos atstovavimo užsienyje ištakas įsigilinti padėjo Tomo Balkelio¹⁰, Winfriedo Baumgarto¹¹, Zenono Butkaus¹², Alfonso Eidinto¹³, Aldonos Gaigalaitės¹⁴, Raimundo Lopatos¹⁵, Min-

⁵ *Lietuvos Taryba ir nepriklausomos valstybės atkūrimas 1914–1920 metų dokumentuose*. Sudarė A. Eidintas, R. Lopata. Vilnius: MELI, 2017, 814 p.

⁶ *Lietuvos valstybės atkūrimo procesas, 1917 m. liepa–gruodis. Dokumentų rinkinys*. Sudarė L. Mažylis, R. Zozaitė. Kaunas: VDU, 2018, 132 p.

⁷ *Lietuva vokiečių okupacijoje Pirmojo pasaulinio karo metais 1915–1918*. Dokumentų rinkinys. Sudarė E. Gimžauskas. Vilnius, 2004, 596 p.

⁸ Šaulys, J. Kaip įvyko vasario 16 d. Nepriklausomybės atstatymo paskelbimas. Iš atsiminimų. 1946 02 09. *VUB RS*, f. 155-366, l. 3–4.

⁹ Yčas, M. *Atsiminimai. Nepriklausomybės keliais*. 1990, 2-as leidimas, t. 3, p. 160.

¹⁰ Balkelis, T. *Lemtingi metai. Lietuva 1914–1923 m. Karas, revoliucija ir tautos gimimas*. Vilnius: Tyto alba, 2019, p. 93–107.

¹¹ Baumgart, W. *Deutsche Ostpolitik 1918. Von Brest-Litowsk bis zum Ende des Ersten Weltkrieges*. Wien u. München: Oldenbourg, 1966, s. 208–359. Interneto prieiga: <<http://ubm.opus.hbz-nrw.de/volltexte/2010/2356/pdf/doc.pdf>> [Leidimas pakartotas 2010].

¹² Butkus, Z. *Tarp Trečiojo Reicho ir Trečiosios Romos. Vokietijos ir Sovietų politikos poveikis Baltijos šalių tarptautinei ir vidaus padėčiai tarpukaryje*. Vilnius: VU leidykla, 2019, p. 49–90.

¹³ Eidintas, A. Views on Foreign Policy within the Lithuanian State Council 1917–1919. *Studia Baltica Stockholmiensia*. 1991, vol. 8, p. 373–380; Eidintas, A. *Lithuania in European Politics: The Years of the First Republic, 1918–1940*. Vilnius: Vaga, 2003, p. 11–31.

¹⁴ Gaigalaitė, A. Lietuvos Tarybos diplomatija. Mokslinės konferencijos. *Lietuvos diplomatijos istorijos medžiaga*. Kaunas, 1994, p. 22–38; Gaigalaitė, A., Žeimantienė, J. *Juozas Purickis-Įygandas*. Vilnius: Vilniaus knyga, 2004, p. 22–36.

¹⁵ Lopata, R. *Lietuvos valstybingumo raida 1914–1918 metais*. Vilnius: Mintis, 1996, p. 130–145.

daugo Maksimaičio¹⁶, Vidos Pukienės¹⁷, Abbas Strazho¹⁸, Monikos Šipelytės¹⁹, Roberto Žiugždos²⁰ darbai, Lietuvos istorijos sintezės²¹. Galimybę įvertinti svarbius Lietuvos Tarybos pasirašytus dokumentus, Vokietijos kaizerio suteiktą Lietuvai *de jure* pripažinimą sudarė tarptautinės teisės atstovų (A. Jaščenko²², G. Rutenbergo²³) publikacijos.

Tyrimo tikslas – atskleisti Lietuvos Tarybos atstovavimo Vokietijoje pirmojo etapo (1917 m. rugsėjo 24 d. – 1918 m. kovo 31 d.) specifiką. Siekiant tikslo: 1) aiškinamasi, kas 1917 m. rugsėjo 24 d. – gruodžio 11 d. atstovavo Lietuvos Tarybai ir gynė jos interesus Vokietijoje; 2) atskleidžiami Lietuvos Tarybos atstovybės Vokietijoje (Berlyne) įsteigimo planai Lozanos ir Berno konferencijoje

¹⁶ Maksimaitis, M. *Mažoji konstituanta. Lietuvos Taryba atkuriant valstybingumą*. Vilnius: Justitia, 2011, p. 21–166.

¹⁷ Pukienė, V. *Prelatas Konstantinas Olšauskas: visuomenės veikėjo tragedija*. Vilnius: Edukologija, 2013, p. 97–126.

¹⁸ Strazhas, A. *Deutsche Ostpolitik im Ersten Weltkrieg. Der Fall Ober Ost 1915–1917*. Wiesbaden: Harrasowitz Verlag, 1993, s. 213. See in: <https://books.google.lt/books?id=Y_-bOwCqXrAC&pg=PA213&lpg=PA213&dq=deutsch+litausische+gesellschaft+Keyserling&source=bl&ots=ytE9INRZrb&sig=ACfU3U00dlM8IPRCZqdACr5M7h-EOP8WdA&hl=lt&sa=X&ved=2ahUKEwix9sOI9vkvAhXtwcQBHTkuDiAQ6AEwA3oECAkQAQ#v=onepage&q=deutsch%20litausische%20gesellschaft%20Keyserling&f=false>.

¹⁹ Šipelytė, M. *Šveicarijos lietuvių politinė ir diplomatinė veikla 1915–1919 m. Lietuvos valstybingumo klausimu*. Daktaro disertacija (Humanitariniai mokslai. Istorija ir archeologija. H 005). Vilnius, 2019, p. 201–227.

²⁰ Žiugžda, R. *Lietuva imperialistinių valstybių planuose 1917–1940*. Vilnius: Mokslas, 1983, p. 12–23.

²¹ Gumuliauskas, A. *Lietuvos istorija (1795–2009 m.)*. Šiauliai: K. J. Vasiliausko leidykla Lucilijus, 2010, p. 101–114; Čepėnas, P. *Naujųjų laikų Lietuvos istorija*. T. 2. Fotografuotas leidimas. Vilnius: Lituanus, 1992, p. 175–250, 417–443; Blazytė-Baužienė, D.; Gimžauskas, E.; Laurinavičius, Č.; Mačiulis, D.; Rudis, G.; Svarauskas, A.; Vaičėnionis, J. *Lietuvos istorija*. T. X. 1 dalis. Vilnius: Baltos lankos, 2013, p. 73–94.

²² Jaščėnka, A. *Tarptautinės teisės kursas*. Kaunas, 1931, t. 1, p. 130.

²³ Rutenbergas, G. Lietuvos, kaip nepriklausomos valstybės, susikūrimas ir jos pripažinimas tarptautinės teisės šviesoje. *Teisė*. 1927, Nr. 11, sausis–birželis, p. 35–51; *Ten pat*, Nr. 12, liepa–gruodis, p. 28–63.

(1917 m. lapkričio 2–10 d.); 3) analizuojama, kokiomis nuostatomis vadovautasi derybose su Vokietija ir pasirašant 1917 m. gruodžio 1 d. susitarimą, 1917 m. gruodžio 10 d. protokolą „Dėl nepriklausomybės paskelbimo ir santykių su Vokietija sureguliuavimo“ ir 1917 m. gruodžio 11 d. pareiškimą; 4) vertinama 1917 m. gruodžio 11 d. pareiškimo svarba; 5) atskleidžiamas pirmojo Lietuvos Tarybos įgaliotinio ir jo padėjėjų išrinkimo procesas; 6) gilinamasi į Lietuvos Tarybos delegacijų, išvykusių ir neišvykusių į Vokietiją, formavimo principus, sudėtį, delegacijoms keliamus tikslus ir (ne)pasiektus rezultatus; 7) nušviečiamas įgaliojimų ir instrukcijų delegacijoms parengimas, delegacijų kompetencijos apibrėžimo procesas ir pagrindiniai jo veikėjai; 8) aiškinamasi ir gretinama įvairiuose šaltiniuose pateikiama informacija apie K. Olšausko ir P. Karevičiaus misiją Berlyne (1918 m. vasario 6–11 d.); 9) atskleidžiama Lietuvos nepriklausomybės pripažinimo Vokietijoje 1918 m. kovo 23 d. reikšmė.

Tyrimas atliktas taikant analizės, lyginimo, aprašomąjį, šaltinių ir literatūros gretinimo metodus. Apdorojant pirminius šaltinius, ypač vokiečių kalba, taikytas loginis-analitinis metodas (atlikta turinio ir informacijos prasminė analizė).

1. „Dar iki Taikos konferencijos proklamuoti Lietuvos valstybę“. Pirmasis Lietuvos Tarybos atstovavimo Vokietijoje laikotarpis (1917 m. rugsėjo 24 d. – gruodžio 11 d.)

Pirmasis Lietuvos Tarybos atstovavimo Vokietijoje laikotarpis buvo skirtas Lietuvių konferencijos Vilniuje (1917 m. rugsėjo 18–23 d.) rezoliucijoje iškeltiems uždaviniams įgyvendinti²⁴. Vienas iš uždavinių buvo užmegzti „nustatytinus“ santykius su Vokietija, jei ji „dar

²⁴ Siekta, *pirma*, atkurti Lietuvos valstybingumą („nepriklausoma <...> valstybė“); *antra*, nustatyti preliminarinius santykius su kaimynais; *trečia*, užmegzti „nustatytinus“ santykius su Vokietija, jei ji „dar prieš Taikos konferenciją proklamuos Lietuvos valstybę“ ir „parems“ ją taikos konferencijoje; *ketvirta*, užmegzti ryšius su Vakarų šalimis. Žr. *Lietuvos Valstybės Tarybos protokolai*. Sudarė A. Eidintas, R. Lopata. Vilnius: Mokslas, 1991, p. 76.

prieš Taikos konferenciją proklamuos Lietuvos valstybę“ ir „parems“ ją taikos konferencijoje²⁵. Todėl 1917 m. spalio 4 d. posėdyje Lietuvos Taryba, priimdama nutarimą dėl darbo sąlygų, nusprendė pareikauti tiesioginio susisieki mo su Vokietijos valdžia Lietuvos Tarybos nariams ar jos įgaliotiniams²⁶. Tai buvo įrašyta 1917 m. spalio 20 d. „Lietuvos Tarybos laikinojo prezidiumo“ rašte „Vokietijos valdžiai dėl Tarybos įgaliojimų ir veiklos“. Jame teigiama, kad „siekiant atkurti Lietuvos valstybę, Lietuvos Krašto Tarybai turi būti garantuota teisė užmegzti ryšius su Vokietijos reicho vadovybe“²⁷.

Pirmąją Lietuvos Tarybos delegaciją, vykusią derybų į Vokietiją, sudarė 1917 m. rugsėjo 24 d. Lietuvos Tarybos posėdyje į „lietuvių konferencijas užsieniuse“ išrinkti jos nariai – Steponas Kairys ir Justinas Staugaitis. Dėl trečiojo delegato neapsispręsta. Pagal galimybes į konferenciją turėjo vykti arba Antanas Smetona, arba J. Šaulys²⁸. 1917 m. spalio 8 d. posėdyje nutarta, kad vyks visi keturi, jau 1917 m. rugsėjo 24 d. numatyti delegatai²⁹. Abiejuose posėdžiuose buvo akcentuojamas atstovavimas Lietuvos Tarybai, t. y. kad tik išrinkti Lietuvos Tarybos nariai vyks kaip „Lietuvos Tarybos atstovai“³⁰, „oficialiniai atstovai“³¹. Todėl 1917 m. rugsėjo 24 d. galėtume laikyti Lietuvos Tarybos atstovavimo Vokietijoje atskaitos tašką³².

²⁵ *Lietuvos Valstybės Tarybos protokolai*. Sudarė A. Eidintas, R. Lopata, Vilnius: Mokslas, 1991, p. 76.

²⁶ *Ten pat*, p. 135.

²⁷ Lietuvos Tarybos Laikinojo prezidiumo raštas Vokietijos valdžiai dėl Tarybos įgaliojimų ir veiklos. Maksimaitis, M. *Mažoji konstituanta. Lietuvos Taryba atkuriant valstybingumą*. Vilnius: Justitia, 2011, p. 385–387. Tas pats – *Lietuva vokiečių okupacijoje Pirmojo pasaulinio karo metais 1915–1918*. Dokumentų rinkinys. Sudarė E. Gimžauskas. Vilnius, 2004, p. 170–171.

²⁸ *Lietuvos Valstybės Tarybos protokolai*. Sudarė A. Eidintas, R. Lopata. Vilnius: Mokslas, 1991, p. 133.

²⁹ *Ten pat*, p. 142.

³⁰ *Ten pat*, p. 133.

³¹ *Ten pat*, p. 142.

³² *Ten pat*, p. 133.

1917 m. rugsėjo 24 d. Lietuvos Tarybos posėdyje suplanuotas ir Lietuvos Tarybos atstovų siuntimas į užsienio šalis. Nutarta turėti Lietuvos Tarybos įgaliotinių ne tik neutraliose, bet ir „kariaujančiose šalyse“, vadinasi, ir Vokietijoje. Pasirūpinti Lietuvos Tarybos įgaliotinių „kariaujančiose šalyse“ paskyrimu buvo įpareigotas Lietuvos Tarybos prezidentas. Jam buvo pavesta „surasti tam tikri atstovai, kurie galėtų nukeliauti, kur reikia, iš Lietuvos“³³.

Posėdžiuose ir Lietuvos Tarybos dokumentuose jos įgalioti asmenys buvo įvardijami įvairiai – „įgaliotinis“, „reprezentantas“, „delegatas“, „atstovas“. Veikdami užsienyje Lietuvos Tarybos įgalioti asmenys turėjo vadovautis Lietuvių konferencijos Vilniuje (1917 m. rugsėjo 18–23 d.) priimtais nutarimais. Juose išsakytos nuostatos buvo sukonkretintos Lozanos ir Berno lietuvių konferencijoje (1917 m. lapkričio 2–10 d.): „Centralėse valstijose, ypač Vokietijoje“, siekti „tinkamo Lietuvos Valstybės akto išgavimo dar prieš karo galą ir taikos konferenciją“³⁴. 1917 m. vykusių lietuvių konferencijų dokumentų analizė leistų daryti prielaidą³⁵, kad tikėtasi dokumento, panašaus į 1916 m. lapkričio 5 d. „proklamaciją“ Lenkijai³⁶.

³³ *Ten pat*, p. 132.

³⁴ Dokumentas 34. Antrosios lietuvių konferencijos [Lozanoje ir] Berne 1917 m. lapkričio 2–10 d. protokolas ir nutarimai. *Lietuvos Taryba ir nepriklausomos valstybės kūrimas 1914–1920 metų dokumentuose*. Sudarė A. Eidintas, R. Lopata. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2017, p. 294.

³⁵ *Lietuvos Valstybės Tarybos protokolai*. Sudarė A. Eidintas, R. Lopata. Vilnius: Mokslo, 1991, p. 101, 110–112, 115; Dokumentas 34. Antrosios lietuvių konferencijos [Lozanoje ir] Berne 1917 m. lapkričio 2–10 d. protokolas ir nutarimai. *Lietuvos Taryba ir nepriklausomos valstybės kūrimas 1914–1920 metų dokumentuose*. Sudarė A. Eidintas, R. Lopata. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2017, p. 292, 294.

³⁶ „Polen war durch die Keiser-Proklamation vom 5. November 1916 bereits als selbständiger Staat anerkannt worden“ Sehe in: Baumgart Winfried. *Deutsche Ostpolitik 1918. Von Brest-Litowsk bis zum Ende des Ersten Weltkrieges*. Wien u. München: Oldenbourg, 1966, s. 15. Interneto prieiga: <<http://ubm.opus.hbz-nrw.de/volltexte/2010/2356/pdf/doc.pdf>> [Leidimas pakartotas 2010].

1.1. Lietuvos Tarybos atstovų Berlyne paskyrimo planavimas Lozano ir Berno lietuvių konferencijoje (1917 m. lapkričio 2–10 d.)

Apie Lietuvos Tarybos atstovų Berlyne paskyrimą Lozano ir Berno lietuvių konferencijoje (1917 m. lapkričio 2–10 d.) kalbėta triskart: aptariant Lietuvos Tarybos kompetenciją, užsienio lietuvių „susitvarkymą“ ir santykius su „Centralėmis valstijomis“. Svarstant Lietuvos Tarybos kompetenciją, į rezoliuciją neįtraukta, bet visų bendrai sutarta, kad „reikalingas vienas arba du Lietuvos Tarybos atstovų Berlyne“³⁷. Motyvas – „sustiprinti Lietuvos Tarybos autoritetą kaip tarp pačių lietuvių, taip ir užsienyje, ypač prieš vokiečių valdžią“³⁸.

Ką įgalioti „nuo Lietuvos Tarybos“ Vokietijoje, kalbėta aptariant „užsienio lietuvių susitvarkymą“³⁹. Juozas Gabrys siūlė baroną Friedrichą von Roppą (jis nuo 1917 m. spalio 25 d. Berlyne leido laikraštį „Das neue Litauen“⁴⁰), J. Staugaitis – Juozą Purickį (motyvas – „dabar Vokietijoj didelę įtaką turi katalikai“), S. Kairys – Augustiną Janulaitį. Alfonsas Petrusis pasiūlė Berlyne paskirti tris žmones: „vienas kaipo ambasadorius, o kiti pagalbininkai“⁴¹. J. Šaulys užsiminęs, kad pats planuoja važiuoti į Berlyną, siūlė F. von Roppui į talką pasiūsti žmogų, kuris padėtų leidžiant „labai reikalingą“ laikraštį, o Vladas Daumantas-Dzimidavičius – pasirūpinti lietuvių inteligentų belaisvių Vokietijoje „paliuosavimu“ ir perkėlimu į Šveicariją⁴².

³⁷ Dokumentas 34. Antrosios lietuvių konferencijos [Lozanoje ir] Berne 1917 m. lapkričio 2–10 d. protokolai ir nutarimai. *Lietuvos Taryba ir nepriklausomos valstybės kūrimas 1914–1920 metų dokumentuose*. Sudarė A. Eidintas, R. Lopata. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2017, p. 289.

³⁸ *Ten pat*, p. 298.

³⁹ *Ten pat*, p. 290–291.

⁴⁰ Šipelytė, M. *Šveicarijos lietuvių politinė ir diplomatinė veikla 1915–1919 m. Lietuvos valstybingumo klausimu*. Daktaro disertacija (Humanitariniai mokslai. Istorija ir archeologija. H 005). Vilnius, 2019, p. 209.

⁴¹ Dokumentas 34. Antrosios lietuvių konferencijos [Lozanoje ir] Berne 1917 m. lapkričio 2–10 d. protokolai ir nutarimai. *Lietuvos Taryba ir nepriklausomos valstybės kūrimas 1914–1920 metų dokumentuose*. Sudarė A. Eidintas, R. Lopata. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2017, p. 291.

⁴² *Ten pat*.

„Reikalas lietuvių atstovybės Berlyne“ iškeltas ir aiškinantis „santykius su Centralėmis valstijomis“. J. Šaulys ir K. Olšauskas pasiūlė steigti atstovybę ne vien Berlyne, bet ir Vienoje, Konstantinopolyje⁴³. Finansų „Berlyno atstovybei“, A. Smetonos manymu, reikėtų apie „10 000 markių mėnesiui“. Jie turėjo būti skirti dviem atstovams, biurui išlaikyti ir laikraščiui leisti⁴⁴. Konferencijoje svarstyta, iš kur būtų galima gauti finansų Lietuvos Tarybos planuojamai steigti atstovybei Berlyne (taip pat Lietuvos Tarybos ir LTT(L) veiklai). Nutarta 325 tūkst. frankų pasiskolinti iš „Amerikos organizacijų“⁴⁵. Nutarimą šiuo klausimu pasirašė visi konferencijos nariai.

Konferencijoje aptarti Lietuvos Tarybos atstovavimo ir jos finansavimo Vokietijoje planai realiai imti įgyvendinti tik pasirašius 1917 m. gruodžio 11 d. pareiškimą. Iki tol Lietuvos Tarybai Vokietijoje atstovavo ir su Vokietijos užsienio reikalų ministerija (URM) derėjosi jau minėta Lietuvos Tarybos 1917 m. rugsėjo 24 d. ir spalio 8 d. posėdžiuose išrinkta delegacija, o 1917 m. gruodžio 11 d. pasirašyto pareiškimo tekstą „derino“ Lietuvos Tarybos prezidiumas.

1.2. Lietuvos Tarybos delegacijos derybos Berlyne (1917 m. lapkričio 13 d. – gruodžio 1 d.)

Vos pasibaigus Lozanos ir Berno lietuvių konferencijai, Lietuvos Tarybos delegacija iš Šveicarijos išvyko į Berlyną derėtis su Vokietijos URM dėl Lietuvos ir Vokietijos santykių sąlygų⁴⁶. 1917 m. lapkričio 13 d. viešbutyje „Adlon“ vyko Lietuvos Tarybos delegacijos (A. Smetona, J. Šaulys, S. Kairys) susitikimas su „Lietuvai palankiais Vokieti-

⁴³ *Ten pat*, p. 291–292.

⁴⁴ *Ten pat*, p. 298.

⁴⁵ *Ten pat*.

⁴⁶ 1917 m. lapkričio 18 d. Vokietijos užsienio reikalų žinybos pareigūno Rudolpho Nadolny raštas apie lietuvių pateiktą politinės situacijos vertinimą. *Lietuvos valstybės atkūrimo procesas, 1917 m. liepa–gruodis. Dokumentų rinkinys*. Sudarė L. Mažylius, R. Zozaitė. Kaunas: VDU, 2018, p. 50–51, 56.

jos Reichstago nariais⁴⁶. A. Smetona informavo apie politinę situaciją Lietuvoje ir siekį tapti nepriklausoma valstybe⁴⁷.

1.2.1. Lietuvos ir Vokietijos santykių aptarimas su R. Nadolny (1917 m. lapkričio 17 d.)

1917 m. lapkričio 17 d. A. Smetona ir J. Šaulys susitiko su Rudolphu Nadolny. Susitikime buvo aptarti Lietuvos ir Vokietijos santykiai. R. Nadolny 1917 m. lapkričio 18 d. rašte reicho kancleriu⁴⁸, dėstydamas su Lietuvos Tarybos atstovais aptartą Lietuvos ir Vokietijos santykių turinį, kelis kartus pavartojo sąvoką – prijungimo pareiškimas (vok. *Anschlussklärung*)⁴⁹. R. Nadolny manymu, Lietuvos Tarybos nariai buvo pasirengę sudaryti su Vokietija karinę konvenciją (*Militärkonvention*), susisiekimo, muitų ir monetarinę sąjungą (*Gemeinschaft*) ir įkurti konstitucinę monarchiją, kuriai vadovautų vokiečių kunigaikštis (*Fürsten*) katalikas⁵⁰. Iš R. Nadolny rašto matyti, kad Vokietijos URM netenkino punktas apie „konstitucinę monarchiją“ ir „vokiečių valdovą kataliką“. Jis guodėsi bent tuo, kad Lietuvos Taryba dar nėra numačiusi konkretaus kandidato⁵¹.

⁴⁷ 1917 m. lapkričio 11 d. vokiečių karinės administracijos viršininko Lietuvoje kunigaikščio Franzo J. von Isenburgo-Birnsteino telegrama Vokietijos URM apie lietuvių delegacijos priėmimą Berlyne. *Lietuvos valstybės atkūrimo procesas, 1917 m. liepa–gruodis. Dokumentų rinkinys*. Sudarė L. Mažylis, R. Zozaitė. Kaunas: VDU, 2018, p. 44.

⁴⁸ Dokumente yra priedašas ranka: „Bitte schreiben an Ge Ludendorff entwurfe and vorlage“. Žr. 1917 m. lapkričio 18 d. Vokietijos užsienio reikalų žinybos pareigūno Rudolpho Nadolny raštas apie lietuvių pateiktą politinės situacijos vertinimą. *Lietuvos valstybės atkūrimo procesas, 1917 m. liepa–gruodis. Dokumentų rinkinys*. Sudarė L. Mažylis, R. Zozaitė. Kaunas: VDU, 2018, p. 52.

⁴⁹ 1917 m. lapkričio 18 d. Vokietijos užsienio reikalų žinybos pareigūno Rudolpho Nadolny raštas apie lietuvių pateiktą politinės situacijos vertinimą. *Lietuvos valstybės atkūrimo procesas, 1917 m. liepa–gruodis. Dokumentų rinkinys*. Sudarė L. Mažylis, R. Zozaitė. Kaunas: VDU, 2018, p. 54.

⁵⁰ *Ten pat*, p. 50–51, 56.

⁵¹ *Ten pat*.

Penktasis punktas dėl „konstitucinės monarchijos“ ir „vokiečių kunigaikščio kataliko“ R. Nadolny rašte radosi neatsitiktinai. Konstitucinės monarchijos sankcija buvo įrašyta į Lozanos ir Berno konferencijos rezoliuciją dėl „Valstybės atgaivinimo ir jos valdymo formos“⁵². Galimas dalykas, kad būtent dėl to Berno 1917 m. lapkričio 6 d. klauzulė atsirado 1917 m. gruodžio 1 d. susitarime (žr. 1.2.3) ir būtent dėl valstybės valdymo formos⁵³. Be to, R. Nadolny įtarė, kad tai galėjo būti ir Lietuvos Tarybos delegacijos susitikimo su Reichstago centro ir socialdemokratų atstovais padarinyš⁵⁴.

1.2.2. Lietuvos Tarybos 1917 m. lapkričio 26 d. memorandumas Vokietijos karo valdžiai „Dėl prielaidų Lietuvos ir Vokietijos konvencijoms“

1917 m. lapkričio 26 d. A. Smetona ir J. Šaulys susitiko su generolu Erichu Ludendorfu ir įteikė jam memorandumą „Dėl prielaidų konvencijoms tarp Lietuvos ir Vokietijos“⁵⁵. Šiuo dokumentu A. Smetona, S. Kairys ir J. Šaulys išsipareigojo („pareiškia, kad pasinaudos savo įtaka“), kad sudarius A, B ir C punktuose išvardintas prielaidas (*Voraussetzungen*; galima ir kita reikšmė – sąlygas) pasirūpins greitesniu Lietuvos Tarybos ir Vokietijos vyriausybės

⁵² Dokumentas 34. Antrosios lietuvių konferencijos [Lozanoje ir] Berne 1917 m. lapkričio 2–10 d. protokolai ir nutarimai. *Lietuvos Taryba ir nepriklausomos valstybės kūrimas 1914–1920 metų dokumentuose*. Sudarė A. Eidintas, R. Lopata. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2017, p. 283.

⁵³ *Lietuvos Valstybės Tarybos protokolai*. Sudarė A. Eidintas, R. Lopata. Vilnius: Mokslo, 1991, p. 146–147.

⁵⁴ 1917 m. lapkričio 18 d. Vokietijos užsienio reikalų žinybos pareigūno Rudolfo Nadolny raštas apie lietuvių pateiktą politinės situacijos vertinimą. *Lietuvos valstybės atkūrimo procesas, 1917 m. liepa–gruodis. Dokumentų rinkinys*. Sudarė L. Mažylis, R. Zozaitė. Kaunas: VDU, 2018, p. 57.

⁵⁵ Dokumentas Nr. 35. Lietuvos Tarybos 1917 m. lapkričio 26 d. memorandumas Vokietijos karo vadovybei dėl prielaidų konvencijoms tarp Lietuvos ir Vokietijos. *Lietuvos Taryba ir nepriklausomos valstybės kūrimas 1914–1920 metų dokumentuose*. Sudarė A. Eidintas, R. Lopata. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2017, p. 302–303.

sutarčių projektų pasirašymu ir siūlys jas priimti Steigiamajame Seime⁵⁶.

Pirmoji (A) sąlyga – Lietuvos Taryba gauna „vykdomąjį įgaliojimą“ ir valdo kraštą kartu su vokiečių karine administracija teritorijoje, kuri dar bus suderinta. Savo veiklai gauna „rangą atitinkantį biuro pastatą“, kuriame įrengta 10 „darbo skyrių“⁵⁷. A sąlygos pirmoji pastraipa akivaizdžiai rodo, kad Lietuvos Tarybos atstovai, sudarydami šį memorandumą, vadovavosi Lozanos ir Berno lietuvių konferencijos (1917 m. lapkričio 2–10 d.) „Lietuvos Tarybos kompetencijos“ klausimu priimtos rezoliucijos nuostatomis – reikalauti Lietuvos Tarybai „tinkamos kompetencijos“. Nurodyti 10 „darbo skyrių“ buvo beveik identiški rezoliucijoje išvardintiems (žr. 1 lentelę). Atskiroje A sąlygos pastraipoje pareikštas nepasitikėjimas kunigaikščiu Franzu von Isenburg-Birnsteinu. Į šį pareiškimą, kaip rodo Vokietijos URM tarnautojų susirašinėjimas, buvo reaguota⁵⁸.

⁵⁶ *Ten pat*; 1917 m. lapkričio 26 d. Lietuvos Tarybos *pro memoria* dėl konvencinių ryšių tarp Lietuvos ir Vokietijos. *Lietuvos valstybės atkūrimo procesas, 1917 m. liepa–gruodis. Dokumentų rinkinys*. Sudarė L. Mažylis, R. Zozaitė. Kaunas: VDU, 2018, p. 63–66.

⁵⁷ Dokumentas Nr. 35. Lietuvos Tarybos 1917 m. lapkričio 26 d. memorandumas Vokietijos karo vadovybei dėl prielaidų konvencijoms tarp Lietuvos ir Vokietijos. *Lietuvos Taryba ir nepriklausomos valstybės kūrimas 1914–1920 metų dokumentuose*. Sudarė A. Eidintas, R. Lopata. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2017, p. 302–303.

⁵⁸ 1917 m. lapkričio 28 d. pareigūno Maltzano raportas slaptajam patarėjui Rufolphui Nadolny, apibūdinantis kunigaikščio Franzo J. von Isenburg-Birnsteino pašalinimo iš karinės administracijos viršininko posto pradžią. *Lietuvos valstybės atkūrimo procesas, 1917 m. liepa–gruodis. Dokumentų rinkinys*. Sudarė L. Mažylis, R. Zozaitė. Kaunas: VDU, 2018, p. 67–69.

1 lentelė. Lozanos ir Berno lietuvių konferencijos (1917 m. lapkričio 2–10 d.) rezoliucijoje „Dėl pačios Lietuvos Tarybos kompetencijos“ ir 1917 m. lapkričio 26 d. memorandume nurodytų Lietuvos Tarybos kompetencijos sričių palyginimas

Lozanos ir Berno lietuvių konferencijos (1917 m. lapkričio 2–10 d.) rezoliucijoje „Dėl pačios Lietuvos Tarybos kompetencijos“ nurodytos Lietuvos Tarybos kompetencijos sritys	1917 m. lapkričio 26 d. memorandume nurodytos Lietuvos Tarybos kompetencijos sritys
Lietuvos ūkiui sutvarkyti: a) rekvizicijos, b) karo nuostoliai, c) išgriautų sodžių ir miestų atstatymas, agrarinė reforma, valstijos turtai ir t. t.	Liaudies ūkis (atstatymas, agrarinė reforma ir t. t.)
Visuomenės gyvenimui nustatyti: a) draugijos, spauda ir t. t.	Viešasis gyvenimas (susivienijimai, spauda)
Skundus ant okupacijos valdžios pertikrinti [dėl rekvizicijų ir kitų karo sunkenybių]	Prašymai ir skundai (tarpininkavimas tarp gyventojų ir administracijos)
Švietimo reikaluose	Švietimo sistema
Kulto dalykuose	Kulto reikalai
Finansų sutvarkyme	Finansai (taupomųjų kasų ir bankų sistemos kūrimas)
Pramonės ir prekybos organizavimas	–
–	Visuomenės gerovė (parama vargstantiems)
Teisių dalykuose (ypač Lietuvos valstybinės konstitucijos pagaminimas ir teisių kodekso paruošimas)	Konstitucijos ir teismų sistemos rengimas
Policijos žinyba	–
Savivalda	Savivaldos įkūrimas
Mokslo ir dailės įstaigų žinyba	Menas ir mokslas

Sudaryta autorės remiantis: Dokumentas 34. Antrosios lietuvių konferencijos [Lozanoje ir] Berne 1917 m. lapkričio 2–10 d. protokolai ir nutarimai. Lietuvos Taryba ir nepriklausomos valstybės kū-

rimas 1914–1920 metų dokumentuose. Sudarė A. Eidintas, R. Lopata. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2017, p. 289–290; Dokumentas Nr. 35. Lietuvos Tarybos 1917 m. lapkričio 26 d. memorandumas Vokietijos karo vadovybei dėl prielaidų konvencijoms tarp Lietuvos ir Vokietijos. *Lietuvos Taryba ir nepriklausomos valstybės kūrimas 1914–1920 metų dokumentuose*. Sudarė A. Eidintas, R. Lopata. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2017, p. 302–303.

Antroji (B) sąlyga – Vokietijos vyriausybė turi užtikrinti, kad gins Lietuvos teritorijos, su sostine Vilniumi, vientisumą. Tikėtina, kad ši sąlyga į memorandumą įtraukta neatsitiktinai. Ją galėjo paskatinti iš Vokietijos užsienio reikalų ministro Richardo von Kühlmanno gauta informacija dėl „nesidomėjimo kariniu požiūriu teritorija į rytus“ linijoje nuo Gardino–Kauno–Daugpilio⁵⁹. Trečioji (C) sąlyga – Lietuvos Tarybai paskelbus „lietuvių tautos ir valstybės nepriklausomybę“ Vokietijos vyriausybė „viešai pripažins šią nepriklausomybę“. „Nepriklausomybės proklamacija“ yra būtina „abiejų šalių interesams“, nes sutartys „didžiausią svorį įgis“, kai bus pasirašytos su „laisva, savimi disponuojančia tauta“⁶⁰. Šiame memorandume iškeltos sąlygos buvo įtrauktos ir į 1917 m. gruodžio 1 d. Lietuvos Tarybos delegacijos, ir R. Nadolny pasirašytą susitarimą.

Iš 1917 m. lapkričio 25 d. J. Šaulio laiško, rašyto iš Berlyno, matyti, kad susitikimui su generolu E. Ludendorfu buvo teikiama didelė svarba, nes, J. Šaulio žodžiais tariant, „nuo jo pareina tolesni Lietuvos

⁵⁹ 1917 m. lapkričio 23 d. dešifruota telegrama iš Vyriausiosios karo vadovybės būstinės apie karo vadovybės požiūrį dėl Lietuvos sienų. *Lietuvos valstybės atkūrimo procesas, 1917 m. liepa–gruodis. Dokumentų rinkinys*. Sudarė L. Mažylis, R. Zozaitė. Kaunas: VDU, 2018, p. 48–49.

⁶⁰ Dokumentas Nr. 35. Lietuvos Tarybos 1917 m. lapkričio 26 d. memorandumas Vokietijos karo vadovybei dėl prielaidų konvencijoms tarp Lietuvos ir Vokietijos. *Lietuvos Taryba ir nepriklausomos valstybės kūrimas 1914–1920 metų dokumentuose*. Sudarė A. Eidintas, R. Lopata. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2017, p. 302–303.

Tarybos darbai⁶¹. Po susitikimo su generolu E. Ludendorfu J. Šaulys ir A. Smetona grįžo į Berlyną. 1917 m. lapkričio 30 d. jie iš Vokietijos užsienio reikalų ministro R. von Külmanno pareikalavo Lietuvos Tarybos delegacijai audiencijos pas naująjį Vokietijos reicho kanclerį grafą Georgą von Hertlingą⁶².

1.2.3. 1917 m. gruodžio 1 d. susitarimas

1917 m. lapkričio 17–30 d. vykusias Lietuvos Tarybos delegacijos derybas su Vokietijos URM atstovais ir Vokietijos karo vadovybe vainikavo 1917 m. gruodžio 1 d. susitarimas. Jį pasirašė dvi šalys: Lietuvos Tarybai atstovavo A. Smetona, J. Šaulys, S. Kairys, Vokietijai – R. Nadolny⁶³. Lietuvos Tarybos delegacijos nariai pasižadėjo Vokietijos URM laiduoti 1917 m. gruodžio 1 d. susitarime esančių dviejų nutarimų priėmimą. Į susitarimo tekstą buvo integruotos Lietuvių konferencijos Vilniuje (1917 m. rugsėjo 21 d.), Lozanos ir Berno lietuvių konferencijos (1917 m. lapkričio 2–10 d.) ir 1917 m. lapkričio 26 d. memorandumo, Lietuvos Tarybos delegacijos įteikto Vokietijos karo vadovybei, nuostatos.

Pirmoji (1) susitarimo dalis prasideda iki tol lietuvių dokumentuose nevertota formuluoote: „Lietuvos sostinėje Vilniuje Lietuvių konferencijoje priimta rezoliucija nurodė Lietuvos Tarybai <...>“⁶⁴. Po lietuvių konferencijų Stokholme, Lozanoje ir Berne radosi dar viena nauja formulotė, kuri buvo pavartota ne tik 1917 m. gruodžio 1 d.

⁶¹ 1917 m. lapkričio 25 d. Lietuvos Tarybos nario dr. Jurgio Šaulio laiškelis, rašytas ant *Central Hotel Berlin* firminio blanko apie lietuvių delegacijos vizitą Berlyne. *Lietuvos valstybės atkūrimo procesas, 1917 m. liepa–gruodis. Dokumentų rinkinys*. Sudarė L. Mažylis, R. Zozaitė. Kaunas: VDU, 2018, p. 60–62.

⁶² 1917 m. lapkričio 30 d. Lietuvos Tarybos atstovų Antano Smetonos, Stepono Kairio ir Jurgio Šaulio prašymas surengti jiems audienciją pas Vokietijos kanclerį grafą Georgą von Hertlingą. *Lietuvos valstybės atkūrimo procesas, 1917 m. liepa–gruodis. Dokumentų rinkinys*. Sudarė L. Mažylis, R. Zozaitė. Kaunas: VDU, 2018, p. 70–71.

⁶³ *Lietuvos Valstybės Tarybos protokolai*. Sudarė A. Eidintas, R. Lopata. Vilnius: Mokslas, 1991, p. 146–147.

⁶⁴ *Ten pat*, p. 146.

susitarime, bet ir gruodžio 6 d. Lietuvos Tarybos rezoliucijoje, taip pat ir gruodžio 11 d. pareiškime (*Erklärung*): „Lietuvos Tarybai, kuri, kaip pripažįsta krašto ir užsienio lietuviai, vienintelė atstovauja lietuvių tautai, jos politikos kryptį <...>“⁶⁵. Tiesa, 1917 m. gruodžio 6 d. Lietuvos Tarybos rezoliucijoje formuluotė sukonkretinta, nurodant visas tris lietuvių konferencijas – Vilniuje, Stokholme ir Berne⁶⁶. Ši formuluotė buvo ypač svarbi vokiečiams, tai puikiai matyti iš R. Nadolny 1917 m. lapkričio 18 d. rašto⁶⁷.

Pirmojoje (1) susitarimo dalyje pavartotos kiek pakoreguotos Lietuvių konferencijos Vilniuje (1917 m. rugsėjo 18–23 d.) nutarimo nuostatos. Jo teiginys „su būtinai reikalingomis ekonominiam gyvenimui korektyvomis“ pakeistas į „įvykdant delimitaciją, kuri neišvengiama tvarkant ūkinį krašto gyvenimą“. Susitarimo tekste pirmojoje (1) dalyje neliko Lietuvių konferencijos Vilniuje rezoliucijos antrosios dalies. Jos nuostatos perkeltos į antrąją (2) susitarimo dalį ir sukonkretintos remiantis Lietuvos Tarybos derybose su Vokietijos URM atstovais aptartais punktais, Lozanos ir Berno konferencijų nutarimų bei 1917 m. lapkričio 26 d. memorandumo nuostatomis.

Pirmojoje (1) susitarimo dalyje po pakartotos Lietuvių konferencijos Vilniuje rezoliucijos pirmosios (I) dalies radosi nauja pastraipa, liudijanti Lietuvos valstybės sukūrimą: „Remdamasi šiuo nutarimu ir pripažintąja tautų apsisprendimo teise, Lietuvos Taryba skelbia atkurianti nepriklausomą Lietuvos valstybę ir atskirianti Lietuvą nuo visų ankstesnių valstybinių ryšių, kurie yra buvę su kitomis valstybėmis“

⁶⁵ *Ten pat*, p. 146–147.

⁶⁶ „Lietuvos Tarybai, kuri yra ir paties krašto lietuvių visuomenės ir lietuvių konferencijos Stokholme bei Berne pripažinta kaip vienintelė aukščiausia lietuvių tautos atstovybė, lietuvių konferencija, buvusi Vilniuje nuo IX.18–23, yra nustačiusi jai savo nutarime politikos siekimą.“ *Lietuvos Valstybės Tarybos protokolai*. Sudarė A. Eidintas, R. Lopata. Vilnius: Mokslas, 1991, p. 148.

⁶⁷ 1917 m. lapkričio 18 d. Vokietijos užsienio reikalų žinybos pareigūno Rudolpho Nadolny raštas apie lietuvių pateiktą politinės situacijos vertinimą. *Lietuvos valstybės atkūrimo procesas, 1917 m. liepa–gruodis. Dokumentų rinkinys*. Sudarė L. Mažyulis, R. Zozaitė. Kaunas: VDU, 2018, p. 50–51, 56.

[turėtų būti „tautomis“ – S. G. *past.*]⁶⁸. To meto tarptautinės teisės požiūriu nauja valstybė galėjo rasti paskelbusi atsiskyrimą ir nepriklausomybę⁶⁹. Todėl ši formuluoė tapo 1917 m. gruodžio 11 d. pareiškimo ir 1918 m. Vasario 16-osios akto ašimi.

Toje pačioje naujojoje pastraipoje buvo ir dar vienas itin svarbus sakiny: „Lietuvos Taryba, remdamasi jai duotais nurodymais, nedelsdama ims tvarkyti Lietuvos santykius su kitomis pasaulio tautomis.“ Šis sakiny yra aiški nuoroda į Lietuvos Tarybos kompetenciją užsienio reikalų tvarkymo srityje. To nebuvo Loanos ir Berno lietuvių konferencijos nutarimuose. Ir dar viena labai įdomi detalė. Lietuvos Taryba „Lietuvos santykius su kitomis pasaulio tautomis“ tvarkys „remdamasi jai duotais nurodymais“. Taigi klausimas – kas turėtų duoti tuos „nurodymus“. Į jį padeda atsakyti pirmosios (1) dalies pirmo sakinio frazė – „konferencijoje priimta rezoliucija nurodė“⁷⁰. Tikėtina, kad galvoje turėtos lietuvių konferencijos, kurių nutarimai iki 1917 m. gruodžio 11 d. saistė Lietuvos Tarybą.

Antrojoje (2) susitarimo dalyje aptarti „dar nustatytini“ būsiami Lietuvos ir Vokietijos santykiai. Jų pagrindu tapo Lietuvių konferencijos Vilniuje (1917 m. rugsėjo 18–23 d.) rezoliucijos II dalies nutarimai, prie kurių prijungtos ir keturios konvencijos (karinė, susisiekimo, muitų ir monetarinė), A. Smetonos ir J. Šaulio aptartos su R. Nadolny 1917 m. lapkričio 17 d. Vokietijos užsienio reikalų ministerijoje. Po konvencijų išvardijimo einančioje pastraipoje kalbama apie protoko-

⁶⁸ „Remdamasi šiuo nutarimu ir pripažintąja tautų apsisprendimo teise, Lietuvos Taryba skelbia atkurianti nepriklausomą Lietuvos valstybę ir atskirianti Lietuvą nuo visų ankstesnių valstybinių ryšių, kurie yra buvę su kitomis tautomis.“ *Lietuvos Valstybės Tarybos protokolai*. Sudarė A. Eidintas, R. Lopata. Vilnius: Mokslo, 1991, p. 146–147.

⁶⁹ „Lietuvos, kaip nepriklausomos valstybės, susikūrimas įvyko per: 1) *atsiskyrimą* (Rusijos imperijos pakraščio atsiskyrimas ir savarankiškos valdžios susidarymas) ir 2) *nepriklausomybės paskelbimą* (1918 m. vasario 16 d.).“ Rutenbergas, G. Lietuvos, kaip nepriklausomos valstybės, susikūrimas ir jos pripažinimas tarptautinės teisės šviesoje. *Teisė*. 1927, Nr. 11, sausis–birželis, p. 50.

⁷⁰ *Lietuvos Valstybės Tarybos protokolai*. Sudarė A. Eidintas, R. Lopata. Vilnius: Mokslo, 1991, p. 146.

lą, kuriame turėjo būti išdėstytos Lietuvos sąjungos su Vokietija, „būsimos Lietuvos valstybės“ formos ir sienų detalės remiantis „1917 m. lapkričio 6 d. Berno konferencijos nutarimu“⁷¹.

Į antrosios (2) susitarimo dalies tekstą pateko ir pagrindinės sąlygos Lietuvos ir Vokietijos konvencijoms sudaryti, išdėstytos 1917 m. lapkričio 26 d. memorandumo, skirto generolui E. Ludendorfui, A ir C dalyse. Pirmoji – pakeisti „karinės administracijos sistemą“, antrąji – „pakeisti požiūrį į Lietuvos Tarybą ir jos įgaliojimus“, trečioji – priėmus nutarimus, „pripažinti Lietuvą nepriklausoma valstybe ir remti ją“⁷². Susitarimas baigiamas Vokietijos valstybės vyriausybės „įsipareigojimu“ stengtis, kad „vyriausioji karo vadovybė įgyvendintų pareikštus pageidavimus“⁷³.

Iš susitarimo teksto struktūros matyti, kad Lietuvių konferencijos Vilniuje (1917 m. rugsėjo 18–23 d.) nutarimai liko kaip ašinis dokumentas.

1.3. Lietuvos Tarybos 1917 m. gruodžio 11 d. pareiškimas ir jo reikšmė

1917 m. gruodžio 1 d. susitarimą pasirašę Lietuvos Tarybos prezidiumo nariai įsipareigojo ne tik supažindinti Lietuvos Tarybą su susitarimo turiniu, bet ir „laiduoti jo priėmimą“. Todėl jau 1917 m. gruodžio 5 d. Lietuvos Tarybos posėdyje A. Smetona ir J. Šaulys siūlė priimti „abi rezoliuciji, kad ir kitaip pertaisyti“⁷⁴. 1917 m. gruodžio 1 d. susitarime išdėstytus nutarimus (rezoliucijas) Lietuvos Taryba svarstyti pradėjo gruodžio 6 dieną. Iš pradžių svarstytas pirmojo (1) nutarimo tekstas, o gruodžio 7–9 d. – antrojo (2).

Lietuvos Taryba, svarstydamą pirmąjį ir antrąjį nutarimus, laikėsi 1917 m. gruodžio 1 d. pasirašytame susitarime išdėstytų nuostatų.

⁷¹ *Ten pat*, p. 146–147.

⁷² *Ten pat*, p. 147.

⁷³ *Ten pat*.

⁷⁴ *Ten pat*, p. 143.

Tačiau Vokietijos URM ir Vokietijos karo vadovybė gruodžio 1–8 d. tarpusavyje derino „nepriklausomybės proklamavimo“ dokumentą, remdamosi ne 1917 m. gruodžio 1 d. susitarimu, o Pauliaus Hindenburgo nuomone (1917 m. gruodžio 4 d.).

1.3.1. 1917 m. gruodžio 10 d. protokolo „Dėl nepriklausomybės paskelbimo ir santykių su Vokietija sureguliuavimo“ pasirašymas

Pasirašyti Lietuvos Tarybos priimtą protokolą „Dėl nepriklausomybės paskelbimo ir santykių su Vokietija sureguliuavimo“ („Protokoll, betreffend die Proklamierung der Selbständigkeit Litauens und die Regelung seiner Beziehungen zum Deutschen Reich“⁷⁵) buvo įgaliotas Kurtas von Lersneris. 1917 m. gruodžio 10 d. į Kauną susitikti su Vyriausiąja karo vadovybe Lietuvoje (toliau – VKVL) ir K. von Lersneriu išvyko visas Lietuvos Tarybos prezidiumas – A. Smetona, J. Šaulys, Vladas Mironas, S. Kairys, Petras Klimas, taip pat ir narys J. Staugaitis. Delegacijos sudėtis liudijo pasirašomo protokolo svarbą Lietuvos Tarybai ir Lietuvai.

1917 m. gruodžio 10 d. pasirašytas protokolas originalo kalba buvo pavadintas „Erklärung“, išvertus iš vokiečių kalbos tai reiškia „paaiškinimas“ arba „pareiškimas“. Liudo Mažylio ir Rasos Zozaitės publikacijoje žodis „Erklärung“ verčiamas „deklaracija“⁷⁶. Korektiškesnis yra A. Eidinto ir R. Lopatos vertimas – „pareiškimas“⁷⁷. A. Ei-

⁷⁵ 1917 m. gruodžio 7 d. Vokietijos kanclerio grafo Georgo von Hertlingo įgaliojimas Vokietijos užsienio reikalų žinybos atstovui Kurtui von Lersneriui sudaryti ir priimti protokolą su Lietuvos Tarybos atstovais: Antanu Smetona, Steponu Kairiu ir Jurgiu Šauliu – dėl susitarimo skelbti Lietuvos nepriklausomybę ir dėl santykių nustatymo su Vokietija. *Lietuvos valstybės atkūrimo procesas, 1917 m. liepa–gruodis. Dokumentų rinkinys*. Sudarė L. Mažylis, R. Zozaitė. Kaunas: VDU, 2018, p. 94–95.

⁷⁶ Lietuvos Tarybos 1917 m. gruodžio 11 d. deklaracija (originalas). *Ten pat*, p. 108–111.

⁷⁷ *Lietuvos Valstybės Tarybos protokolai*. Sudarė A. Eidintas, R. Lopata. Vilnius: Mokslas, 1991, p. 156–157; *Lietuvos Taryba ir nepriklausomos valstybės kūrimas 1914–1920 metų dokumentuose*. Sudarė A. Eidintas, R. Lopata. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2017, p. 316–317.

dinto ir R. Lopatos 1991 m. išleistuose „Lietuvos Valstybės Tarybos protokoluose“⁷⁸ publikuotas tekstas kiek skiriasi nuo L. Mažylio ir R. Zozaitės publikuoto teksto originalo. A. Eidinto ir R. Lopatos pateiktas gruodžio 10 d. „pareiškimo“ išverstas tekstas prasideda žodžiais „Lietuvos Taryba“, o L. Mažylio ir R. Zozaitės – „Lietuvos krašto taryba“. Terminas „Lietuvos Taryba“ taip pat verčiamas ir kitose teksto vietose. Tekstas pirmame sakinyje, po pirmo kablelio, iki teiginio „remdamasi pripažinta tautų apsisprendimo teise“ taip pat skiriasi. Skiriasi ir pirmosios dalies du paskutiniai žodžiai: A. Eidinto ir R. Lopatos publikacijoje išversta „kitomis valstybėmis“, o L. Mažylio ir R. Zozaitės – „kitomis tautomis“. Pastarasis vertimas yra tikslus, nes „anderen Völkern“ yra „kitomis tautomis“, o ne „kitomis valstybėmis“⁷⁹. Atrodytų smulkmena, bet – esminė. „Atsiskyrimas nuo visų valstybinių ryšių su kitomis tautomis“ aiškiai rodytų į Abiejų Tautų Respubliką ir reikštų: lenkus, baltarusius, rusus, ukrainiečius ir gal dar latvius, estus. Ar tai reiškė ir atsiskyrimą nuo Rusijos? Klausimą kol kas paliksime atvirą. Tačiau protokolo pavadinimas „Dėl Nepriklausomos Lietuvos proklamavimo ir jos santykių su Vokietija sureguliuavimo“ rodytų, kad reikės ir atskiro „atsiskyrimo“ paskelbimo.

Skiriasi ir antrosios „pareiškimo“ dalies vertimas. Teiginys „Schutz und Hilfe“ A. Eidinto ir R. Lopatos publikuotame tekste išverstas „apsaugos ir pagalbos“, o L. Mažylio ir R. Zozaitės – „apsaugos ir paramos“. Kitoks ir antrosios dalies paskutinio sakinio teiginio „Zoll- und Münzengemeinschaft finden zoll“ vertimas. A. Eidinto ir R. Lopatos publikuotame tekste – „muitų ir monetinės sistemos bendrumo pagrindu“, o L. Mažylio ir R. Zozaitės – „muitų ir monetarinę bendrijas“. L. Mažylius ir R. Zozaitė komentaruose, po teksto vertimu

⁷⁸ *Ten pat.*

⁷⁹ Lietuvos Tarybos 1917 m. gruodžio 11 d. deklaracija (originalas). *Lietuvos valstybės atkūrimo procesas, 1917 m. liepa–gruodis. Dokumentų rinkinys*. Sudarė L. Mažylius, R. Zozaitė. Kaunas: VDU, 2018, p. 108–111.

pripažino, kad „kyla kai kurių dalykinių ir kalbos niuansų verčiant tekstą iš vokiečių kalbos“⁸⁰. Sunku būtų jiems nepritarti.

1.3.2. Lietuvos Tarybos 1917 m. gruodžio 11 d. pareiškimo reikšmė

Lietuvių istoriografijoje 1917 m. gruodžio 11 d. aktas vertinamas nevienareikšmiškai. L. Mažylis ir R. Zozaitė komentaruose po teksto vertimu teigia, kad šis dokumentas „yra laikomas vienu reikšmingiausių Lietuvos Tarybos dokumentų“. Jo svarbą publikacijos autoriai grindė tuo, kad „svarstant ir priimant Vasario 16-osios Aktą, gruodžio 11-osios nutarimas nuolat minimas kaip referencinis dokumentas, o vėliau, po diplomatinio laviravimo, jis tampa pagrindu pripažinti Lietuvos valstybę 1918 m. kovo 23 d.“⁸¹. Autorės manymu, 1917 m. gruodžio 11 d. dokumentas nėra iki galo tinkamai įvertintas, todėl į įvykius, kurie vyko jau jį priėmus, ir jų pasekmes būtų verta pažvelgti atidžiau.

Pirma. Lietuvos Tarybai pavyko pasiekti to, kas buvo nutarta Lietuvos konferencijos Vilniuje rezoliucijos II dalyje, t. y. kad Vokietija „dar prieš Taikos konferenciją proklamuotą Lietuvos valstybę“. Vokietijos URM 1917 m. gruodžio 1 d. protokolo projektas buvo pavadintas „Unabhängigkeit-Proklamation“. Už tai Lietuvos konferencijoje Vilniuje buvo pažadėta („pripažįsta galimu“) „sueiti būsima Lietuvos valstybei“ į tam tikrus „dar nustatytinus santykius su Vokietija“⁸². Todėl 1917 m. gruodžio 11 d. pareiškimą būtų galima vertinti kaip Lietuvos konferencijos Vilniuje rezoliucijos II punkte išdėstytų nuostatų dalinį įgyvendinimą.

Antra. Lietuvos Tarybai pavyko įgyvendinti dvi esmines 1917 m. gruodžio 1 d. susitarimo nuostatas: pirmojo (1) nutarimo dalį apie nepriklausomybės paskelbimą ir atsiskyrimą „nuo ankstesnių valstybi-

⁸⁰ *Ten pat.*

⁸¹ *Ten pat.*

⁸² *Lietuvos Valstybės Tarybos protokolai.* Sudarė A. Eidintas, R. Lopata. Vilnius: Mokslas, 1991, p. 76.

nių ryšių“, ko reikia naujai valstybei sukurti, ir antrojo (2) nutarimo dalį apie „santykius tarp Lietuvos ir Vokietijos valstybės“ ir sudaromą „amžiną sąjungą“, pagrįstą karine ir susisiekimo konvencijomis bei muitų ir monetarinės sistemos bendrumu⁸³.

Trečia. Tarptautinės teisės požiūriu, pasak Gregorijaus Rutenbergo, 1917 m. gruodžio 11 d. pareiškimas gali būti vertinamas kaip „Lietuvos *de facto* pripažinimas iš Vokietijos pusės“⁸⁴. Jį buvo galima laikyti „paruošiamuoju pripažinimu, įvykusi prieš galutinį pripažinimą“, kas ir įvyko 1918 m. kovo 23 dieną. Šio *de facto* pripažinimo tikslas – „duoti galėjimo tų dar sukurtinų valstybių politinėms atstovybėms veikti tąja prasme, arba, kitaip tariant, leisti joms pasinaudoti tam tikru tarptautinės teisės veiksmingumu pripažįstančios valstybės atžvilgiu valstybės sudarymo tikslais“⁸⁵. Tą reikštų 1917 m. gruodžio 11 d. pareiškimo II dalies žodžiai: „<...> šiai valstybei tvarkyti ir jos interesams ginti taikos derybose Lietuvos Taryba prašo Vokietijos valstybės apsaugos ir pagalbos“⁸⁶. Ką tik paskelbusi apie savo valstybės atkūrimą Lietuva dar neturėjo vyriausybės, todėl negalėjo savarankiškai ginti savo teisių, tačiau, pasak Aleksandro Jaščenkos, galėjo prašyti kitų tarptautinės bendruomenės narių, pvz., Vokietijos, tarpininkavimo⁸⁷.

⁸³ *Ten pat*, p. 146–147.

⁸⁴ Rutenbergas, G. Lietuvos, kaip nepriklausomos valstybės, susikūrimas ir jos pripažinimas tarptautinės teisės šviesoje. *Teisė*. 1927, Nr. 11, sausis–birželis, p. 48.

⁸⁵ *Ten pat*.

⁸⁶ *Lietuvos Valstybės Tarybos protokolai*. Sudarė A. Eidintas, R. Lopata. Vilnius: Mokslas, 1991, p. 157.

⁸⁷ A. Jaščenkos teigimu, „tarptautiniuose santykiuose dažnai stoja ir nevalstybiniai kolektyvai, kaip teisių ir pareigų turėtojai, ir todėl jie turi būti teisės subjektai, nes teisės subjektais yra ne kas kita, kaip teisiųjų santykių dalyvis ir pareigų turėtojas.“ Tokios yra nacijos (nacionalinės mažumos valstybėse). Tačiau jos negali būti laikomos konstitucinės tarptautinės teisės subjektais, „nes neturi savo vyriausybių ir negali savarankiškai ginti savo teisių, o tik tai kitų sąjungos narių tarpininkaujamos; todėl jos nėra savarankiški dalyviai sudarydamos tarptautinę vyriausią valdžią. Jų teisės ir pareigos priklausomojo pobūdžio, liečia tarptautinio valdymo sritį. Todėl jos turi būti pripažintos administracinės tarptautinės teisės subjektais.“ Žr. Jaščenka, A. *Tarptautinės teisės kursas*. Kaunas, 1931, t. 1, p. 130.

Ketvirta. 1917 m. gruodžio 11 d. pareiškimas buvo svarbus ir Lietuvos Tarybos suverenumo aspektu. 1917 m. gruodžio 11 d. dokumentą pasirašė visi Lietuvos Tarybos nariai (P. Dovydaitis pasirašė pavėluotai). A. Smetona 1917 m. gruodžio 11 d. datą laikė Lietuvos Tarybos suverenumo įgijimo pradžia. Tos pačios nuomonės laikėsi ir J. Purickis, jo teigimu, „nuo 11 gruodžio 1917 m. Lietuva pasiskelbė valstybe. Dalykai atsimainė. Kiekvienas kraštas turi turėti suverenį organą. Lietuvoje juomi yra Lietuvos Taryba.“⁸⁸ Pirmąja šio pareiškimo dalimi, kad ir kaip to nenorėjo pripažinti VKVL, Lietuvos Taryba įgijo suverenumo teisę. A. Smetona, būdamas teisininkas, puikiai tai suprato.

1917 m. gruodžio 11 d. akto pirmoje dalyje buvo paskelbtas Lietuvos atsiskyrimas („nuo visų valstybinių ryšių“) ir „nepriklausomos Lietuvos valstybės“ atkūrimas. To meto tarptautinės teisės praktikoje atsiskyrimas nuo senojo suvereno naująjį suvereną darė teisių perėmėju ir jis įgijo „suverenias teises tam tikrai teritorijai, ligi šiol priklausiusiai kitai valstybei“⁸⁹. Štai dėl ko 1917 m. gruodžio 1 d. susitarime buvo reikalaujama nutarimo dėl sienų ir jis gruodžio 9 d. Lietuvos Tarybos posėdyje buvo priimtas⁹⁰. Vokietija turėjo žinoti, kokių teritorijų suverenu laikinai (iki kaizerio pripažinimo *de jure*) tampa dėl susidariusios *de facto* situacijos (Vokietija buvo tą teritoriją okupavusi⁹¹).

⁸⁸ Dokumentas Nr. 54. Lietuvių konferencijos Lozanoje 1918 m. rugsėjo 5–16 d. protokolai. *Lietuvos Taryba ir nepriklausomos valstybės kūrimas 1914–1920 metų dokumentuose*. Sudarė A. Eidintas, R. Lopata. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2017, p. 519–549.

⁸⁹ „Sukcesorius (perėmėjas) *pats save* daro sukcesorium“, jis „nepareina nuo pirmtako valios“. Žr. Rutenbergas, G. Lietuvos, kaip nepriklausomos valstybės, susikūrimas ir jos pripažinimas tarptautinės teisės šviesoje. *Teisė*. 1927, Nr. 11, sausis–birželis, p. 42.

⁹⁰ *Lietuvos Valstybės Tarybos protokolai*. Sudarė A. Eidintas, R. Lopata. Vilnius: Mokslas, 1991, p. 155.

⁹¹ Rutenbergas, G. Lietuvos, kaip nepriklausomos valstybės, susikūrimas ir jos pripažinimas tarptautinės teisės šviesoje. *Teisė*. 1927, Nr. 11, sausis–birželis, p. 35–51.

2. „Reikalauti nepriklausomos Lietuvos valstybės pripažinimo“. Antrasis Lietuvos Tarybos atstovavimo Vokietijoje laikotarpis (1917 m. gruodžio 13 d. – 1918 m. kovo 31 d.)

2.1. Lietuvos Tarybos įgaliotinio Vokietijoje (Berlyne) išrinkimas

Pasirašius 1917 m. gruodžio 11 d. pareiškimą suskubta steigti „atstovybę Berlyne“. 1917 m. gruodžio 13 d. rytiniame posėdyje Lietuvos Taryba svarstė klausimą dėl „atstovybės sudarymo Berlyne“⁹². Siūlymui „sukurti Berlyne savo atstovybę“ buvo pritarta vienbalsiai⁹³. Popietiniame posėdyje A. Smetona pasiūlė „formaliai įgalioti vieną ir paskirti dar du padėjėju“. Vienu padėjėju siūlė kunigą, o kitu – socialdemokratą. A. Smetonos pasiūlymas priimtas 13 balsų. Toliau buvo pasiūlyta formaliai įgalioti J. Šaulį. Už balsavo 15. Už įgaliotinio padėjėją kunigą J. Purickį balsavo 16, o už socialdemokratą A. Janulaitį – 13. Posėdyje išrinkti ir patvirtinti įgaliotinis ir jo padėjėjai buvo tie patys asmenys, dėl kurių sutarta Lozanos ir Berno (1917 m. lapkričio 2–10 d.) konferencijoje⁹⁴. Toliau buvo balsuojama, ar suteikti įgaliojimus tik J. Šauliui (A. Smetonos siūlymas), ar ir jo padėjėjams (J. Vileišio siūlymas). Jono Vileišio teigimu, reiktų suteikti kuo platesnius įgaliojimus, tačiau atsa-kingą už visus palikti J. Šaulį. A. Petrulio siūlymu, reiktų J. Purickiui suteikti plačius įgaliojimus tik santykių su Šventuoju Sostu srityje („lietuvių bažnytinės politikos srityje“)⁹⁵. Balsavimu priimti A. Smetonos ir A. Petrulio pasiūlymai. A. Smetona pateikė pataisą, kad „prireikus duoti kunigui Purickiui raštu įgaliojimą nuo Lietuvos Tarybos“⁹⁶.

⁹² *Lietuvos Valstybės Tarybos protokolai*. Sudarė A. Eidintas, R. Lopata. Vilnius: Mokslas, 1991, p. 158.

⁹³ 1917 12 13 Lietuvos Tarybos posėdis. Protokolas Nr. 25, *Lietuvos Valstybės Tarybos protokolai*. Sudarė A. Eidintas, R. Lopata. Vilnius: Mokslas, 1991, p. 158.

⁹⁴ Dokumentas Nr. 32. Antrosios lietuvių konferencijos, vykusios Stokholme 1917 m. spalio 18–20 d., nutarimai. *Lietuvos Taryba ir nepriklausomos valstybės kūrimas 1914–1920 metų dokumentuose*. Sudarė A. Eidintas, R. Lopata. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2017, p. 290–291.

⁹⁵ *Lietuvos Valstybės Tarybos protokolai*. Sudarė A. Eidintas, R. Lopata. Vilnius: Mokslas, 1991, p. 159.

⁹⁶ *Ten pat.*

1917 m. gruodžio 14 d. paaiškėjo ir Lietuvos Tarybos atstovo Berlyne skyrimo motyvai – per jį „spausti aukštąją valdžią, kad greičiau būtų galima proklamuoti nepriklausomoji Lietuva, ir kad būtų išpildytos sąlygos, parodytos 2 punkte [turimas omenyje 1917 m. gruodžio 11 d. Lietuvos Tarybos pareiškimas – S. G. *past.*]. Jei tatai nebūtų pasiekta, daryti Tarybai griežtesnį žingsnį į Berlyno valdžią.“⁹⁷ Vokietijos URM ir VKVL nebuvo suinteresuotos Lietuvos Tarybos paskirto įgalotinio J. Šaulio nuolatiniu rezidavimu Berlyne. Bijota per daug glaudžių kontaktų su Reichstago krikščionių demokratų ir centro partijų nariais⁹⁸. Nuolatinės rezidencijos Berlyne J. Šaulys neturėjo.

1917 m. gruodžio 28 d. – 1918 m. sausio 20 d. J. Šaulys praleido užsienyje: dalį laiko Berlyne, o prieš ir po Naujųjų metų – Stokholme⁹⁹. Prasidėjus deryboms Brest Litovske į Berlyną iš Lozanos atvyko ir LTT(L) pirmininkas K. Olšauskas¹⁰⁰. J. Šaulys ir K. Olšauskas talkino 1918 m. sausio 15 d. sudarytai Lietuvos Tarybos delegacijai (žr. 2.2.1). Savo ruožtu K. Olšauskas 1918 m. sausio 18 d. Berlyne kalbėjosi su sovietinės Ukrainos politike Eugenija Bosch (1-ojo Ukrainos liaudies komisariato sekretorė), aiškinosi Lietuvos nepriklausomybės pripažinimo galimybes Rusijoje¹⁰¹.

⁹⁷ *Ten pat*, p. 163.

⁹⁸ 1917 m. gruodžio 18 d. telegrama, siųsta iš Kauno į Berlyną Vokietijos užsienio reikalų ministerijos pareigūnui Rudolphui Nadolny, apie Lietuvos Tarybos nario Jurgio Šaulio planus. *Lietuvos valstybės atkūrimo procesas, 1917 m. liepa–gruodis. Dokumentų rinkinys*. Sudarė L. Mažylis, R. Zozaitė. Kaunas: VDU, 2018, 124–126.

⁹⁹ Grigaravičiūtė, S. *Skandinavija Lietuvos diplomatiroje 1918–1940 metais*. Vilnius: Saulabrolis, 2002, p. 40–44; Grigaravičiūtė, S. 1918 m.: sausio 3 ir vasario 16 Lietuvos istorijoje. *Istorija*. 1998, t. 38, p. 54–58. Interneto prieiga: <http://archyvas.istorijoszurnalas.lt/index.php?option=com_content&view=article&id=298&Itemid=299>.

¹⁰⁰ Dokumentas Nr. 54. Lietuvių konferencijos Lozanoje 1918 m. rugsėjo 5–16 d. protokolai. *Lietuvos Taryba ir nepriklausomos valstybės kūrimas 1914–1920 metų dokumentuose*. Sudarė A. Eidintas, R. Lopata. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2017, p. 529.

¹⁰¹ 1918 03 31 LTT(L) posėdžio protokolas. *VUB RS*, f. 155-996, l. n.

2.2. Lietuvos Tarybos delegacijos Vokietijoje (1917 m. gruodis – 1918 m. kovas)

2.2.1. Delegacijų formavimo principai, išrinkimo datos, sudėtis, tikslai, pasiekti rezultatai

Nuo 1917 m. gruodžio 11 d. iki 1918 m. kovo 23 d. vizitams į Vokietiją (Berlyną, Miuncheną, Kelną) buvo sudarytos keturios Lietuvos Tarybos delegacijos ir pritarta vienai misijai (žr. 2.2.2). VKVL leidimą išvykti gavo tik trys delegacijos ir misija. Visų nuo 1917 m. gruodžio 14 d. iki 1918 m. kovo 20 d. sudarytų delegacijų nariai (tarp jų ir neišvykusių) buvo išrinkti Lietuvos Tarybos posėdžiuose. 1918 m. sausio 15 d., sausio 27 d., vasario 16 d. ir kovo 20 d. išrinktos delegacijos gali būti vadinamos notifikacijos delegacijų vardu, nors šaltiniuose „notifikacijos delegacija“ vadinama tik viena, nuvežusi Vokietijos valdžiai 1918 m. vasario 16-osios nutarimą¹⁰². Taip nutiko todėl, kad Lietuvos Tarybos atstovų dalyvavimas Brest Litovsko derybose buvo tiesiogiai susietas su 1917 m. gruodžio 11 d. pareiškimo I dalies paskelbimu. A. Smetona Loanos trečiojoje lietuvių konferencijoje (1918 m. rugsėjo 5–16 d.) teigė, kad „vokiečiai sakė sutikusių leisti tenai 2–3 atstovus, jei lietuviai paskelbs I dalį nutarimų iš 11.XII.1917 metų“¹⁰³. Tačiau Lietuvos Taryba nesutiko paskelbti pirmosios nutarimų dalies be specialaus priedo apie Steigiamąjį Seimą ir iki pat 1918 m. vasario 16 d. nesutarė dėl galutinio notifikacijos teksto Rusijai.

Pasirašius 1917 m. gruodžio 11 d. pareiškimą, pirmoji Lietuvos Tarybos delegacija buvo sudaryta gruodžio 14 d. posėdyje, jos tikslas – vizitas pas popiežių nuncijų Miunchene. Į ją išrinkti A. Sme-

¹⁰² *Lietuvos Valstybės Tarybos protokolai*. Sudarė A. Eidintas, R. Lopata. Vilnius: Mokslas, 1991, p. 227.

¹⁰³ Dokumentas Nr. 54. Lietuvių konferencijos Lozanoje 1918 m. rugsėjo 5–16 d. protokolai. *Lietuvos Taryba ir nepriklausomos valstybės kūrimas 1914–1920 metų dokumentuose*. Sudarė A. Eidintas, R. Lopata. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2017, p. 522.

tona, A. Petrulis ir Aleksandras Stulginskis. 1917 m. gruodžio 28 d. prie išvykstančios į Berlyną delegacijos prisijungė ir J. Šaulys, gruodžio 13 d. posėdyje išrinktas Lietuvos Tarybos atstovu Vokietijoje. Delegacijos tikslas – įteikti Lietuvos Tarybos parengtą „memorialą“ Vilniaus vyskupijos klausimu popiežiaus nuncijui Miunchene. J. Šaulio misijos tikslas – „spausti aukštąją valdžią, kad kuo greičiau būtų galima proklamuoti nepriklausomoji Lietuva, ir kad būtų išpildytos sąlygos, parodytos 2-me punkte“¹⁰⁴. Konkrečių instrukcijų nei delegacijai, nei Lietuvos Tarybos atstovui 1917 m. gruodžio 14–15 d. posėdžiuose svarstyta nebuvo. Lietuvos Tarybos gruodžio 15 d. posėdžio protokole yra nutarimas „klausimu dėl dalyvavimo Lietuvos atstovo taikos konferencijoje“. Tačiau kas konkrečiai, ar Lietuvos Tarybos delegacija, ar Lietuvos Tarybos atstovas Berlyne, turėtų „pasistengti, jei bus galima, išgauti teises Taikos konferencijoje dalyvauti“, neaišku¹⁰⁵.

Vizito Miunchene ataskaitą delegacija pateikė 1918 m. sausio 7 d. Lietuvos Tarybos posėdyje. Jame paaiškėjo, kad Miunchene įteiktas Tarybos parengtas „memorialas“ popiežiaus nuncijui, o Berlyne delegacijai buvo pažadėta leisti 2–3 Lietuvos Tarybos delegatus į taikos derybas, jei pakartotinai pasirašys 1917 m. gruodžio 11 d. pareiškimo pirmąją dalį ir pateiks ją su visų Lietuvos Tarybos narių parašais. J. Šaulys apie savo „darbą užsienyje“ informavo Lietuvos Tarybą 1918 m. sausio 26 d. rytiniame posėdyje, tačiau ką konkrečiai pavyko nuveikti, posėdyje nefiksuota. Iš J. Šaulio atsiminimų žinoma, kad prieš pat Naujuosius metus jis vyko į Stokholmo trečiąją lietuvių konferenciją, kurioje turėjo susitikti su Vyriausiosios lietuvių tarybos Rusijoje (toliau – VLTR) atstovais. Sovietų Rusijos valdžia VLTR atstovų į užsienį neišleido. Po J. Šaulio pasitarimų su jau esančiais lietuviais Stokholme 1918 m. sausio 6 d. švedų spaudoje buvo paskelbtas Lietu-

¹⁰⁴ *Lietuvos Valstybės Tarybos protokolai*. Sudarė A. Eidintas, R. Lopata. Vilnius: Mokslas, 1991, p. 163.

¹⁰⁵ *Ten pat*, p. 165.

vos atsiskyrimo nuo Rusijos tekstas, analogiškas jau LTT(L) 1917 m. gruodžio 25 d. publikuotam Šveicarijoje¹⁰⁶.

Antroji delegacija išrinkta 1918 m. sausio 15 d. Lietuvos Tarybos posėdyje. Ją sudarė A. Smetona, S. Kairys, Stanislovas Narutavičius, J. Staugaitis ir Jonas Smilgevičius. Prie jos Berlyne prisijungė J. Šaulys ir LTT(L) pirmininkas K. Olšauskas¹⁰⁷. Delegacijos tikslas buvo notifikuoti 1917 m. gruodžio 11 d. pareiškimą su priedu dėl Steigiamojo Seimo sušaukimo, jei bus teigiamai atsakyta į tris klausimus: dėl nepriklausomos Lietuvos pripažinimo Vokietijoje, valdžios atidavimo į Lietuvos Tarybos rankas ir vokiečių kariuomenės išvedimo.

Lietuvos Tarybos delegacija Berlyne vedė derybas su Rytų fronto karinių pajėgų generalinio štabo viršininku generolu Carlu Adolfu Maxu Hoffmanu ir Vokietijos URM atstovu R. Nadolny¹⁰⁸, tačiau atsakymo į tris principinius klausimus taip ir negavo. Savo ruožtu 1918 m. sausio 18 d. Berlyno viešbutyje „Keiserhof“ F. von Roppas ir grafas R. Keyserlingas Vokiečių–lietuvių draugijos susirinkime išdėstė veiklos programą, kurios tikslas buvo prijungti Lietuvą prie Vokietijos („die Angliederung Litauens an Deutschland in verschleierter Form den Litauern schmackhaft zu machen“)¹⁰⁹.

1918 m. sausio 21 d. kartu su Lietuvos Tarybos delegacija į Lietuvą grįžo J. Šaulys ir K. Olšauskas. A. Smetona sausio 26 d. Lietuvos

¹⁰⁶ Grigaravičiūtė, S. *Skandinavija Lietuvos diplomatiijoje 1918–1940 metais*. Vilnius: Saulabrolis, 2002, p. 40–44; Grigaravičiūtė, S. 1918 m.: sausio 3 ir vasario 16 Lietuvos istorijoje. *Istorija*. 1998, t. 38, p. 54–58. Interneto prieiga: <http://archyvas.istorijoszurnalas.lt/index.php?option=com_content&view=article&id=298&Itemid=299>.

¹⁰⁷ 1918 03 31 LTT(L) posėdžio protokolas. *VUB RS*, f. 155-996, l. n.

¹⁰⁸ *Lietuvos Valstybės Tarybos protokolai*. Sudarė A. Eidintas, R. Lopata. Vilnius: Mokslas, 1991, p. 185.

¹⁰⁹ Strazhas A. *Deutsche Ostpolitik im Ersten Weltkrieg. Der Fall Ober Ost 1915–1917*. Wiesbaden: Harrassowitz Verlag, 1993, s. 213. See in: <https://books.google.lt/books?id=Y_-bOwCqXrAC&pg=PA213&lpg=PA213&dq=deutsch+litauische+gesellschaft+Keyserling&source=bl&ots=ytE9INRZrb&sig=ACfU3U00dIM8IPRCZqdACr5M7h-EOP8WdA&hl=lt&sa=X&ved=2ahUKewix9sOI9vvkAhXtwcQBHTkuDiAQ6AEwA3oECAkQAQ#v=onepage&q=deutsch%20litauische%20gesellschaft%20Keyserling&f=false>.

Tarybos posėdyje pranešė, kad į pirmąją delegacijos iškeltą klausimą atsakymas yra gautas [jau parvykus į Lietuvą – S. G. *past.*], o į kitus pažadėta atsakyti Lietuvos Tarybos delegacijos vizito Berlyne metu, atvykus „notifikuoti Lietuvos paskelbimo“¹¹⁰. Lietuvos Tarybos nariai A. Stulginskis, S. Narutavičius, J. Staugaitis, Jonas Vailokaitis pasisakė už tai, kad atsakymai į visus tris klausimus būtų duoti raštu¹¹¹.

Trečioji Lietuvos Tarybos delegacija buvo sudaryta 1918 m. vasario 16 d., visiems sutartinai pasirašius nutarimą dėl nepriklausomybės paskelbimo. Šios delegacijos, į kurią išrinkti A. Smetona, J. Šaulys, S. Narutavičius, J. Staugaitis ir J. Smilgevičius, tikslas – notifikuoti 1918 m. vasario 16 d. nutarimą Vokietijos valdžiai. Šios sudėties delegacija į Vokietiją neišvyko, nes gavo VKVL leidimo.

1918 m. vasario 16 d. išrinkta delegacija buvo perrinkta Lietuvos Tarybos kovo 20 d. posėdyje. Taip sudaryta ketvirtoji Lietuvos Tarybos delegacija. Lietuvos Tarybos protokoluose ji vadinama „notifikacijos delegacija“. Į ją išrinkti trys Lietuvos Tarybos atstovai: J. Šaulys, J. Staugaitis ir J. Vileišis. Delegacijai keltas analogiškas, kaip ir trečiajai delegacijai, tikslas – „notifikuoti nepriklausomybę vasario 16 dienos nutarimu“. Skirtingai nei prieš tai sudarytai delegacijai, leidimas išvykti į Berlyną buvo gautas.

Į Berlyną nuvykusi delegacija įteikė Vokietijos vyriausybei 1918 m. kovo 23 d. ranka rašytą dokumentą, kuriame pateikta 1918 m. vasario 16 d. nutarimo formuluotė ir paaiškinimas, kad Lietuvos valstybės santykiuose su Vokietija bus vadovaujama 1917 m. gruodžio 11 d. pareiškimu („Ausserdem erklärt die Taryba dass sie für die Beziehungen des Litausichen Staates zum Deutschen Reiche, wie dieselben in dem Beschluss der Taryba vom 11 Dezember 1917 formuliert sind, eintritt“), ir prašoma pripažinti nepriklausomą Lietuvos valstybę¹¹². Dokumentas buvo pasirašytas visų delegacijos narių J. Šaulio, J. Staugaičio ir J. Vileišio.

¹¹⁰ *Lietuvos Valstybės Tarybos protokolai*. Sudarė A. Eidintas, R. Lopata. Vilnius: Mokslas, 1991, p. 185.

¹¹¹ *Ten pat*, p. 186.

¹¹² 1918 03 23 Lietuvos Tarybos delegacijos raštas (vok. k.) Vokietijos vyriausybei. PAAA RZ 201 021717 023.

Per vizitą Berlyne Lietuvos Tarybos delegacija sužinojo apie Vokietijos kaizerio Lietuvai suteiktą pripažinimą, tačiau pripažinimo dokumento negavo. Jis į Vilnių buvo atsiųstas tik 1918 m. gegužės 4 dieną. 1918 m. kovo 23 d. Vokietijos kaizeris pavedė „valstybės kancleriui grafui von Hertlingui pranešti Lietuvos Tarybai“, kad „remdamiesi anksčiau minėtu 1917 m. gruodžio 11 d. pareiškimu, pripažįstame Vokietijos valstybės vardu Lietuvą laisva ir nepriklausoma valstybe ir esame pasiruošę suteikti Lietuvos valstybės atstatymui reikalingą prašomą apsaugą ir paramą“. Tuo pačiu raštu Vokietijos kaizeris įgaliavo kanclerį G. Hertlingą „imtis drauge su Lietuvos gyventojų atstovais savarankiškų Lietuvos atstatymui reikalingų priemonių“¹¹³. Lietuvos Tarybos delegacija nusiuntė padėkos telegramą Vokietijos kaizeriui už Lietuvos nepriklausomybės pripažinimą¹¹⁴. Savo darbų ataskaitą Lietuvos Tarybai delegacija pateikė 1918 m. balandžio 25 d. posėdyje¹¹⁵. Iš ataskaitos paaiškėjo, kad Vokietijos valdžia nepanoro derėtis su Lietuvos Tarybos delegacija ir pažadėjo tai padaryti vėliau¹¹⁶.

2.2.2. K. Olšausko ir P. Karevičiaus misija Berlyne (1918 m. vasario 6–11 d.)

1918 m. sausio 28 d. Lietuvos Taryba nutarė pasinaudoti Vokiečių–lietuvių draugijos kvietimu P. Karevičiui ir prašyti jo vykti į Berlyną „bažnyčios ir žmonių reikalais“¹¹⁷. Kartu su vyskupu į šią misiją išvyko ir K. Olšauskas. Jo ir P. Karevičiaus misija Vokietijoje 1918 m. vasario mėnesį yra labai vaizdingai aprašyta M. Yčo atsiminimuose¹¹⁸. Juose daugiausia dėmesio skirta P. Karevičiui, o K. Olšausko vaidmuo gero-

¹¹³ *Lietuvos Valstybės Tarybos protokolai*. Sudarė A. Eidintas, R. Lopata. Vilnius: Mokslas, 1991, p. 216–217.

¹¹⁴ *Ten pat*, p. 217.

¹¹⁵ *Ten pat*, p. 227.

¹¹⁶ *Ten pat*.

¹¹⁷ *Ten pat*, p. 194.

¹¹⁸ Yčas, M. *Atsiminimai. Nepriklausomybės kelias*. 1990, 2-as leidimas, t. 3, p. 155–159.

kai sumenkintas. Apie K. Olšausko veiklą Vokietijoje 1918 m. sausio 15 d. – kovo 30 d. daugiau sužinome iš kovo 31 d. vykusio LTT(L) posėdžio protokolo¹¹⁹. Iš jo aiškėja, kad 1918 m. vasario 6 d. į Berlyną atvykę K. Olšauskas ir P. Karevičius susitiko su Reichstago Vokietijos katalikų centro partijos lyderiu M. Erzbergeriu (vasario 7 d.), generolu E. Ludendorfu (vasario 9 d.) ir reicho kancleriu G. von Hertlingu (vasario 11 d.). Reicho kancleris susitikime jiems pažadėjęs, kad „už kelių dienų nepriklausomybę pripažins“¹²⁰.

K. Olšausko ataskaitoje Vokiečių–lietuvių draugijos¹²¹ nario grafo R. Keyserlingo tarpininkavimas, susitinkant su generolu E. Ludendorfu ir feldmaršalu P. Hindenburgu, neminimas¹²². Neminimas faktas ir apie vyskupo P. Karevičiaus E. Ludendorfui įteiktą *pro memoria* (parengė F. von Roppas), kuriame buvo išdėstytas pageidavimas leisti Lietuvoje sudaryti bent keletą ministerijų, kurios pradėtų tvarkyti kraštą¹²³, ir noras Lietuvoje turėti komisarą, kaip Lenkijoje (Hansą Hartwigą von Beselerį)¹²⁴. Apie sėkmingą P. Karevičiaus vizitą Vokietijoje, dar iki jam grįžtant į Lietuvą, rašė „Vienybė“¹²⁵.

¹¹⁹ 1918 03 31 LTT(L) posėdžio protokolas. *VUB RS*, f. 155-996, l. n.

¹²⁰ *Ten pat.*

¹²¹ 1917 m. lapkričio 30 d. susikūrusios Vokietijos reichstago patalpose. Žr. *Deutsche Ostpolitik im Ersten Weltkrieg – der Fall Ober Ost 1915–1917*, See in: <https://books.google.lt/books?id=Y_-bOwCqXrAC&pg=PA213&lpg=PA213&dq=deutsch+litausische+gesellschaft+Keyserling&source=bl&ots=ytE9INRZrb&sig=ACfU3U00dlM8IPRCZqdACr5M7h-EOP8WdA&hl=lt&sa=X&ved=2ahUKewix9sOI9vvkAhXtwcQBHTkuDiAQ6AEwA3oECAkQAQ#v=onepage&q=deutsch%20litausische%20gesellschaft%20Keyserling&f=false>.

¹²² 1918 03 31 LTT(L) posėdžio protokolas. *VUB RS*, f. 155-996, l. n.

¹²³ Yčas, M. *Atsiminimai. Nepriklausomybės keliais*. 1990, 2-as leidimas, t. 3, p. 158.

¹²⁴ *Ten pat.*, p. 155.

¹²⁵ Leidinyje „Vienybė“ 1918 m. Nr. 5 rašyta: „Žemaičių vyskupas Karevičius dabar vieši Berline ir šeštadienį apsilankė pas Jo Ekscelenciją Liudendorfą vyriausioje buveinėje. Sekmadienį tarėsi Kelne su kardinolu Hartmanu ir antradienį buvo priimtas pas valstybės kanclerį Hertlingą dėl Lietuvos klausimo reikalų. Kaip girdėjusi „Germania“, vyskupas esąs labai patenkintas pritarimu, kurį radęs vyriausioje buveinėje ir pas valstybės vyriausybę.“ Vyskupas Karevičius pas Liudendorfą ir Hertlingą. *Vienybė*. 1918, Nr. 5, p. 78.

2.2.3. Delegacijų įgaliojimai, instrukcijos ir kompetencija

Delegacijoms buvo surašyti įgaliojimai, parengti tekstai notifikacijai, instrukcijos. Instrukcijų tekstai apsvarstyti Lietuvos Tarybos posėdžiuose ir priimti daugumos balsavimu.

2.2.3.1. 1918 m. sausio 15 d. išrinktos delegacijos instrukcijos, įgaliojimai ir kompetencija. 1918 m. sausio 15 d. išrinktai (antrajai) Lietuvos Tarybos delegacijai, vyksiančiai į Berlyną, buvo parengtos penkios instrukcijos: dėl nepriklausomos Lietuvos pripažinimo Vokietijoje¹²⁶, dėl valdžios atidavimo į Lietuvos Tarybos rankas¹²⁷, dėl vokiečių kariuomenės išvedimo iš Lietuvos ir lietuvių milicijos sudarymo¹²⁸, dėl Steigiamojo Seimo (kaip priedas prie 1917 m. gruodžio 11 d. pareiškimo)¹²⁹ ir dėl rekvizicijų, miškų kirtimo ir krašto turto naikinimo¹³⁰. Įgaliojime delegacijai teigiama, kad „savo posėdyje sausio mėn.] 15 d. 1918 m. Lietuvos Taryba įgaliojo Tarybos pirmininką A. Smetoną, vicepirmininką S. Kairį ir narius: Narutavičių, Staugaitį

¹²⁶ Instrukcijos tekstas: „Lietuvos Tarybai nekludoma paskelbti tinkamomis sąlygomis Lietuvos nepriklausomybę. Vokietija tuojau teisėta forma pareiškia paskelbtos nepriklausomybės pripažinimą ir ne vėliau, kaip baigiant principu spręsti Lietuvos klausimą taikos tarybose su Rusija.“ Žr. *Lietuvos Valstybės Tarybos protokolai*. Sudarė A. Eidintas, R. Lopata. Vilnius: Mokslas, 1991, p. 180.

¹²⁷ Instrukcijos tekstas: „Paskelbus Lietuvos Tarybai Lietuvos nepriklausomybę, visas krašto valdymas pereina į Lietuvos Tarybos rankas. Terminą, kada atskiros krašto reikalų sritis turi būti atiduotos Lietuvos Tarybai, nustato Lietuvos Taryba. Ypatingos dikasterijos, be kurių vokiečių valdžia negalėtų apsieiti dėl savo kariuomenės reikalų, kaip susisiekimų įrankiai, gali būti Tarybai ir vėliau įteikti, sudarius dėl jų [su] Taryba ypatingą sutartį, bet ne vėliau, kaip išvedant iš Tarybos [turėtų būti – Lietuvos – S. G. past.] vokiečių kariuomenę. Kurios valdymo šakos jau šiandien gali pereiti į Lietuvos Tarybos rankas, yra įgaliota pasakyti atsakomai Vokietijos valdžiai Tarybos delegacija.“ Žr. *Lietuvos Valstybės Tarybos protokolai*. Sudarė A. Eidintas, R. Lopata. Vilnius: Mokslas, 1991, p. 181.

¹²⁸ *Ten pat*, p. 180.

¹²⁹ Priedo tekstas: „Lietuvos Taryba pareiškia, kad Lietuvos vidaus tvarkai ir santykiams su kaimynais nustatyti yra reikalinga kiek galim greičiau sušaukti Steigiamasis seimas, visų Lietuvos gyventojų demokratiniu būdu išrinktas.“ Žr. *Lietuvos Valstybės Tarybos protokolai*. Sudarė A. Eidintas, R. Lopata. Vilnius: Mokslas, 1991, p. 181.

¹³⁰ *Ten pat*.

ir Smilgevičių tartis su kompetentingomis vokiečių valstybės įstaigomis dėl Lietuvos dabartinio stovio ir jos ateities¹³¹.

Dėl delegacijos kompetencijos priimtoje rezoliucijoje buvo trys principiniai klausimai, į kuriuos delegacija tikėjosi sulaukti teigiamo atsakymo: pirmas, „ar pripažįsta Vokietija Lietuvos nepriklausomą valstybę“, antras, „ar sutinka visą krašto valdymą pavesti į Tarybos rankas“, ir, trečias, „ar sutinka išvesti kariuomenę iš Lietuvos“. Terminus nustatyti palikta delegacijos nuožiūrai¹³². F. von Roppas, sužinojęs apie iškeltus tris reikalavimus Vokietijos valdžiai, „pasipiktino dėl tokio Tarybos pasielgimo“¹³³.

2.2.3.2. 1918 m. vasario 16 d. ir kovo 20 d. išrinktų delegacijų instrukcijos, įgaliojimai ir kompetencija. Lietuvos nepriklausomybės paskelbimui notifikuoti Berlyne ir neutraliose šalyse 1918 m. vasario 16 d. išrinktai delegacijai parengta instrukcija¹³⁴ aptarta vakariniame posėdyje. Ją sudarė 6 reikalavimų punktai: dėl apmokėjimo už rekvizuotus daiktus, gyvulius, produktus, pašarus, dėl visuomeninio-politinio gyvenimo suvaržymų panaikinimo ir dėl laikino Palangos prijungimo prie Lietuvos¹³⁵. Prie jų pridėtas papildymas – „pavesti

¹³¹ *Ten pat*, p. 184.

¹³² 1918 m. sausio 16 d. Lietuvos Tarybos posėdyje svarstyta, ar delegacija galėtų „pati padaryti paskelbimo notifikaciją“, jei Vokietijos valdžia duos teigiamus atsakymus į raštu išdėstytus klausimus. Neprincipiniais klausimais delegacijai leista elgtis savo nuožiūra. Žr. *Lietuvos Valstybės Tarybos protokolai*. Sudarė A. Eidintas, R. Lopata. Vilnius: Mokslas, 1991, p. 183, 184.

¹³³ 1918 03 31 LTT(L) posėdžio protokolas. *VUB RS*, f. 155-996, l. n.

¹³⁴ Lietuvos Taryba posėdyje nebesvarstė 1918 m. sausio 15 d. priimtus instrukcijos teksto, tik pridėjo prie jos papildymą.

¹³⁵ Instrukcija delegacijai, ko privalo reikalauti: „1) kad už rekvizuotus daiktus būtų mokamos mūsų rinkos kainos ir kad Vokietijos prekės būtų parduodamos Lietuvoje Vokietijos rinkų kainomis; 2) kad kainos už rekvizuojamus gyvulius ir produktus būtų mokamos sulig vietos šių laikų rinkos kainų, kurias nustato iš vietinių gyventojų parinktos komisijos; 3) kad būtų sustabdyta javų, valgomųjų daiktų ir pašaro rekvizicijos, kol nebus išrinktos iš vietinių žmonių komisijos, kurios nustatys, kiek galima žmonėms palikti; 4) kad būtų prašalinti visokie suvaržymai visuomenės, politikos ir ūkio gyvenime; 5) kad leista būtų grįžti iš Rusijos pabėgėliams; 6) kad Palanga būtų būtinai prie Lietuvos prijungta.“ Žr. *Lietuvos Valstybės Tarybos protokolai*. Sudarė A. Eidintas, R. Lopata. Vilnius: Mokslas, 1991, p. 213.

delegacijai nustatyti formą amnestijos, kuri turėtų būti pagarsinta paskelbus nepriklausomybę¹³⁶.

1918 m. kovo 19 d. Lietuvos Tarybos delegaciją Vokietijos valdžia sutiko išleisti į Berlyną su sąlyga, kad bus duoti atitinkami įgaliojimai. Įgaliojimų tekstas buvo atsiųstas, tereikėjo įrašyti deleguojamų narių vardus ir pavardes. Jame buvo teigiama, kad „Lietuvos Taryba, kaipo lietuvių Vilniaus Konferencijos 1917 m. rugsėjo 23 d. pripažinti Lietuvių tautos atstovybė, remdamos savo šiuo dar kartą pripažintuoju ir vien galės turinčiu 1917 m. gruodžio 11 d. nutarimu, prašo vokiečių valdžios pripažinti Lietuvos valstybę“¹³⁷. Tačiau Lietuvos Tarybos prezidiumas nesutiko su tokia įgaliojimų formuluote ir pasiūlė savąją. Prezidiumo pasiūlytoje įgaliojimų formuluotėje teigiama, kad „Lietuvos Taryba, remdamos savo 1918 m. kovo mėn. 19 d. nutarimu, šiuo įgalioja p. p. <...> notifikuoti vokiečių valdžiai nepriklausomos Lietuvos valstybės paskelbimą ir prašyti jos ją pripažinti. Lygiu būdu įgalioja Taryba minėtuosius narius pareikšti, kad pamatu nustatyti santykius tarp Lietuvos valstybės ir Vokiečių valstybės yra Tarybos 1917 m. gruodžio mėn. 11 d. nutarimas.“¹³⁸

Diskusijos dėl įgaliojimų delegacijai vyko 1918 m. kovo 19–21 dienomis. J. Vileišis, M. Biržiška, S. Kairys ir S. Narutavičius pasiūlė įgaliojimų projektą, kuriame įrašytas 1918 m. vasario 16 d. nutarimas¹³⁹, A. Stulginskis – su abiem įrašytais nutarimais (1918 m. vasario 16 d. ir 1917 m. gruodžio 11 d.)¹⁴⁰. J. Staugaitis 1918 m. kovo 20 d. posėdyje Lietuvos Tarybos nariams išaiškino, kad „prezidiumo siūloma formula reikalinga tik įgaliojimui“, o notifikuoti reikia 1918 m. vasario 16 d. nutarimą. Jam pritarė ir J. Šaulys¹⁴¹. P. Klimas siūlė prezidiumo pateiktos formuluotės pataisą: „Lygiu būdu įgalioja Taryba minėtuosius

¹³⁶ *Ten pat.*, p. 212.

¹³⁷ *Ten pat.*, p. 214.

¹³⁸ *Ten pat.*

¹³⁹ *Ten pat.*, p. 221.

¹⁴⁰ *Ten pat.*, p. 222.

¹⁴¹ *Ten pat.*

savo narius pareikšti, kad ji stovi už sudarymą santykių tarp Lietuvos ir Vokietijos taip, kaip jie suformuluoti Tarybos rezoliucijoje 11 gruodžio 1917 m.¹⁴²

1918 m. kovo 20 d. vakariniame posėdyje paaikškėjo, kad Lietuvos Tarybos prezidiumo įgaliojimų formuluotė su P. Klimo pataisomis VKVL yra nepriimtina ir Lietuvos Tarybos delegacijai nebus leista vykti į Berlyną¹⁴³. Tačiau J. Šaulys manė, kad reikia reikalauti leidimo važiuoti į Berlyną ir nieko nelaukiant „paruošti įgaliojimus ir išrinkti delegaciją“¹⁴⁴. Vokiečių kalba surašytuose įgaliojimuose delegatams buvo teigiama, kad jie įgalinti „proklamuoti nepriklausomybę“ ir išgauti Lietuvos valstybės pripažinimą¹⁴⁵.

1918 m. kovo 21 d. S. Kairys pasiūlė persvarstyti instrukcijas, skirtas delegacijai, ir papildyti teritorijos klausimu. Delegacijai buvo pavesta „peržiūrėti direktyvas ir papildyti, jei bus reikalinga, arba pataisyti, kas jau paseno“¹⁴⁶. Lietuvos Taryba, apsvarsčiusi Lietuvos teritorijos ir sienų klausimus, nutarė pavesti delegacijai „pasistengti, kad į būsimąją vokiečių–rusų komisiją, kuri ves sienas, būtų priimtas ir Lietuvos Tarybos atstovas“¹⁴⁷. Delegacijai taip pat pavesta „išnaudoti Berlyne paduotus spaudos memorialus“¹⁴⁸.

2.3. Lietuvos nepriklausomybės pripažinimas Vokietijoje 1918 m. kovo 23 d. ir jo reikšmė

1918 m. kovo 22–23 d. Berlyne įvyko trys Lietuvai labai svarbūs dalykai. Pirmas – kovo 22 d. Reichstagas ratifikavo Brest Litovsko sutartį. Antras – kovo 23 d. Lietuvos Tarybos delegacija Vokietijos

¹⁴² *Ten pat.*

¹⁴³ *Ten pat.*, p. 223.

¹⁴⁴ *Ten pat.*, p. 223–224.

¹⁴⁵ 1918 03 20 Lietuvos Tarybos delegacijos nario įgaliojimas (vok. k.). *AAAA RZ 201 021717 025*.

¹⁴⁶ *Lietuvos Valstybės Tarybos protokolai*. Sudarė A. Eidintas, R. Lopata. Vilnius: Mokslas, 1991, p. 225.

¹⁴⁷ *Ten pat.*, p. 226.

¹⁴⁸ *Ten pat.*

vyriausybei įteikė 1918 m. vasario 16 d. nutarimą. Trečias – per Vokietijos reicho kanclerį G. Hertlingą gauta žinia apie Lietuvos nepriklausomybės pripažinimą.

2.3.1. Lietuvos nepriklausomybės pripažinimo Vokietijoje 1918 m. kovo 23 d. paskelbimas

Jau minėjome, kad Lietuvos Tarybos delegacijos vizito Berlyne metu kaizerio pasirašytas pripažinimo dokumentas lietuviams nebuvo įteiktas. Lietuvos Tarybos prezidentas dokumentą gavo 1918 m. gegužės 4 dieną. Jis buvo paskelbtas ne tik Lietuvos periodinėje spaudoje, bet ir Sibiro lietuvių leidžiamame leidinyje „Centralis lietuvių biuras Sibire. Pranešimas“¹⁴⁹. Dokumentas minimas ir LTT(L) parengtuose dokumentuose kaip argumentas Lietuvos nepriklausomybei pripažinti¹⁵⁰. 1918 m. kovo 23 d. gautas pripažinimas paskatino Lietuvos Tarybą pagaliau paskelbti iki tol Lietuvos plačiai visuomenei nežinomą 1917 m. gruodžio 11 d. pareiškimą. Šio pareiškimo tekstas lietuvių visuomenei buvo paskelbtas 1918 m. kovo 26 d., kartu buvo pranešta apie Vokietijos kaizerio Lietuvai suteiktą pripažinimą¹⁵¹.

Taip jau nutiko, kad 1918 m. vasario 16 d. nutarimas paskelbtas anksčiau už 1917 m. gruodžio 11 d. pareiškimą. Įdomu, kodėl?

R. Lopatos teigimu, „gruodžio 11 d. akto pirmoji dalis naudojama tik kaip argumentas, kad Lietuva būtų atskirta nuo Rusijos, o krašte jos neleidžiama skelbti“¹⁵². Su tokiu teiginiu būtų galima sutikti tik iš dalies. *Pirma*. 1917 m. gruodžio 17 d. Lietuvos Tarybos gruodžio 11 d. pareiškimą perdavus Vokietijos kaizeriui, VKVL gruodžio 19 d.

¹⁴⁹ Apie Lietuvos nepriklausomybę. *Centralis Lietuvių Biuras Sibire. Pranešimas No 2*. Tomskas, 1918 07 15, p. 4.

¹⁵⁰ 1918 05 16 LTT(L) memorandumo rankraštis Antantės šalių ir neutralių šalių ambasadoms. *LCVA*, f. 1486, ap. 1, b. 4, l. 22–23.

¹⁵¹ Lietuva – nepriklausoma valstybė. *Lietuvos aidas*. 1918 03 26, Nr. 37, p. 2.

¹⁵² Lopata, R. *Lietuvos valstybingumo raida 1914–1918 metais*. Vilnius: Mintis, 1996, p. 135.

buvo informuota, kad kaizeris dokumentą gavo ir pažadėjo Vokietijos apsaugą bei pagalbą, kurios pageidauja Lietuvos valstybė iš Vokietijos reichs („das der erbetene Schutz und die Hilfe des Deutschen Reiches dem Litauischen Staate alle Zeit zum segen gereichen“). Taip pat patarta dokumentą paskelbti lietuvių, o vėliau – vokiečių spaudoje¹⁵³. Antra. Lietuvos Tarybos narių diskusijos dėl 1917 m. gruodžio 11 d. pareiškimo paskelbimo rodo, kad ir patys Lietuvos Tarybos nariai neskubėjo, o gal ir prisibijojo jį skelbti¹⁵⁴.

Pasirašius 1917 m. gruodžio 11 d. pareiškimą, gruodžio 12 d. Lietuvos Tarybos posėdyje svarstytas klausimas apie „manifestą, kurį reikėtų išleisti, jeigu būtų paskelbta nepriklausoma Lietuva“¹⁵⁵. S. Kairys, P. Klimas ir J. Staugaitis buvo įpareigoti parengti „tokio manifesto projektą“. Taip pat buvo svarstoma „apie būdus tam manifestui paplatinti ir ribas, kuriose jis turėtų būti platinamas“¹⁵⁶.

1917 m. gruodžio 14 d. Lietuvos Tarybos posėdyje nutarta, kad Vokietijos valdžią geriausiai spausti per Lietuvos Tarybos įgaliotinį Berlyne (numatytas J. Šaulys, žr. 2.1), kad „greičiau būtų galima proklamuoti nepriklausomą Lietuvą“¹⁵⁷. Tą pačią dieną (gruodžio 14 d.) parengtame rašte Vokietijos reichskancleriui užsiminta apie 1917 m. spalio 20 d. *pro memoria* ir kad nuo to laiko situacija nepasikeitusi, o tik pablogėjusi. Nepaisydama to, Lietuvos Taryba 1917 m. gruodžio 11 d. posėdyje nutarė „sueiti <...> su Vokietijos valstybe į dar nustatytinus santykius“, jeigu „<...> bus apskelbtas nepriklausomos Lietuvos kaip valstybės aktas“¹⁵⁸.

¹⁵³ 1917 m. gruodžio 19 d. Užsienio reikalų žinybos pareigūno Kurto von Lersnerio telegrama apie Kaizerio reakciją į Lietuvos Tarybos gruodžio 11 d. deklaraciją. *Lietuvos valstybės atkūrimo procesas, 1917 m. liepa–gruodis. Dokumentų rinkinys*. Sudarė L. Mažylis, R. Zozaitė. Kaunas: VDU, 2018, p. 127–128.

¹⁵⁴ *Lietuvos Valstybės Tarybos protokolai*. Sudarė A. Eidintas, R. Lopata. Vilnius: Mokslas, 1991, p. 166–167.

¹⁵⁵ *Ten pat*, p. 158.

¹⁵⁶ *Ten pat*.

¹⁵⁷ *Ten pat*, p. 163.

¹⁵⁸ *Ten pat*, p. 164.

Tikėtina, kad iki 1918 m. sausio 7–8 d. Lietuvos Tarybos posėdžių 1917 m. gruodžio 11 d. pareiškimas neskelbtas, nes buvo viliamasi, kad Vokietija išleis dokumentą, panašų į 1916 m. lapkričio 5 d. proklamaciją [Lenkijai – *S. G. past.*]. To nenutikus, buvo svarstoma, ar iš viso reiktų tai daryti. S. Kairys 1918 m. sausio 8 d. posėdyje 1917 m. gruodžio 11 d. pareiškimo pirmosios dalies paskelbimą vadino „pragaištingu“¹⁵⁹, o kunigas K. Šaulys 1918 m. sausio 26 d. posėdyje teigė, kad „jei paskelbsim antrą dalį, tai negalėsime grįžti namo“¹⁶⁰.

1918 m. kovo 26 d. „Lietuvos aide“ greta 1917 m. gruodžio 11 d. pareiškimo teksto pirmą kartą paskelbti ir Lietuvių konferencijos Vilniuje (1917 m. rugsėjo 18–23 d.) nutarimai. Teisybės dėlei reiktų pasakyti, kad oficialioji spauda neišdrįso paskelbti Lietuvių konferencijos Vilniuje (1917 m. rugsėjo 18–23 d.) nutarimų viso antrosios dalies teksto. Jame pritrūko antrosios dalies pusės pirmojo sakinio apie Vokietijos pagalbą ir paramą („jeigu Vokietija sutiktų dar prieš taikos konferenciją proklamuoti Lietuvos valstybę ir pačioje konferencijoje paremti Lietuvos reikalus“)¹⁶¹. Publikuota tik ta dalis, kurioje kalbama apie „dar nustatytinus santykius su Vokietija“¹⁶².

2.3.2. Lietuvos nepriklausomybės pripažinimo Vokietijoje reikšmė

1918 m. kovo 23 d. Vokietijos kaizerio suteiktas pripažinimas *pirmiausia* vertinamas kaip pirmasis Lietuvos *de jure* pripažinimas, nors ir suteiktas remiantis 1917 m. gruodžio 11 d. pareiškimu. Šiuo nutarimu Lietuvos Taryba įgijo suverenumą, o jos prezidiumas tapo to suverenumo „nešiotuju“. A. Smetonos teigimu, nuo tos dienos net

¹⁵⁹ *Ten pat*, p. 167.

¹⁶⁰ *Ten pat*, p. 185.

¹⁶¹ *Ten pat*, p. 76.

¹⁶² [Tekstas be pavadinimo]. *Lietuvos aidas*. 1918 03 26, Nr. 37, p. 2.

ir vokiečių akyse Lietuvos Taryba tapo „suvereni“¹⁶³, tačiau tai netrūkdė VKVL šio fakto neigti.

Tarptautinės teisės specialistai tuomet diskutavo, ar 1918 m. kovo 23 d. pripažinimas „laikomas jau įvykusi, ar jis įgyja galios tik padarius nurodytą tame akte konvenciją tarp Vokietijos ir Lietuvos“¹⁶⁴. G. Rutenbergo nuomone, Vokietijos suteiktas pripažinimas buvo aiškus ir besąlygiškas. Šiuo pripažinimu Lietuva „įgijo tarptautinės teisės veiksmingumą Vokietijos atžvilgiu, nors ji tuomet dar nebuvo susikūrusi kaip valstybė tarptautinės teisės prasme“¹⁶⁵. G. Rutenbergo požiūriu, pripažinimo aktas reikšmingas tuo, kad „leido laikinajam dar sukurtinos Lietuvos valstybės atstovui, būtent, Lietuvos Valstybės Tarybai <...> padaryti tam tikrus tarptautinės teisės prasme reikšmingus veiksmus Vokietijos atžvilgiu“¹⁶⁶. Vokietijos pripažinimas negalėjo „konstituoti Lietuvos valstybės, o tik galėjo duoti jai galėjimo išsiplėtoti“¹⁶⁷.

Antra. 1918 m. kovo 23 d. lietuviai *de facto* tapo nebe Rusijos imperijos, o „Lietuvos pavaldiniais“. Kovo 26 d. „Lietuvos aide“ džiaugiamasi, kad „iš beteisių svetimos valstybės valdinių mes šią valandą virstame savo krašto, savo tėvynės, nepriklausomos Lietuvos piliečiais“¹⁶⁸, o kovo 28 d. „Tėvynės sarge“ akcentuojama, kad šis faktas „turės neapsakomai didelę reikšmę lietuvių gyvenime, kai jie pradės tvarkytis, kaip nepriklausomos valstybės piliečiai“¹⁶⁹. *De jure* „Lietuvos pavaldiniai“ Lietuvos piliečiais virto priėmus Laikinąjį Lietuvos pilietybės

¹⁶³ „Mūsų akyse – nuo 11 gruodžio 1917 metų. Vokiečių akyse – nuo 23 kovo 1918 metų“. Žr. Dokumentas Nr. 54. Lietuvių konferencijos Lozanoje 1918 m. rugsėjo 5–16 d. *Lietuvos Taryba ir nepriklausomos valstybės kūrimas 1914–1920 metų dokumentuose*. Sudarė A. Eidintas, R. Lopata. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2017, p. 534.

¹⁶⁴ Rutenbergas, G. Lietuvos, kaip nepriklausomos valstybės, susikūrimas ir jos pripažinimas tarptautinės teisės šviesoje. *Teisė*. 1927, Nr. 12, liepa–gruodis, p. 54.

¹⁶⁵ *Ten pat*.

¹⁶⁶ *Ten pat*, p. 55.

¹⁶⁷ *Ten pat*.

¹⁶⁸ Be pavadinimo. *Lietuvos aidas*. 1918 03 26, Nr. 37, p. 1.

¹⁶⁹ Nepriklausomos valstybės reikšmė. *Tėvynės sargas*. 1918 03 28, p. 3.

įstatymą¹⁷⁰. Iki 1918 m. lapkričio 11 d. „Lietuvos pavaldiniai“ užsienyje naudojosi Vokietijos reicho diplomatine ir konsuline globa.

1918 m. gegužės viduryje lietuvių periodinėje spaudoje – „Tėvynės sarge“¹⁷¹, „Lietuvos aide“¹⁷², „Vienybėje“¹⁷³ – buvo paskelbta, kad „Vyriausiojo karo vado Rytuose įsakymu visi gyvenantieji Lietuvoje čionykščiai žmonės toliau, įsitaisant jiems pasus ar šiaip kokius valdiškus popierius-dokumentus, privalo būti įrašomi, kaipo Lietuvos valstybės valdiniai. <...> Tasai svarbus mūsų valstybės teisėtumo prirodymas Vilniuje jau ir pradėtas pildyti.“¹⁷⁴

1918 m. kovo 23 d. data kaip atskaitos taškas buvo minima Lietuvių vyriausiosios tarybos Ukrainoje lietuviams išduodamuose liudijimuose. Juose buvo parašyta: „[S]ulig Lietuvos Tarybos paskelbtos 22–23 kovo mėn. 1918 m. Lietuvos nepriklausomybės ir visiems priverstinės tarptautinės teisės – šiojo Lietuvos piliečio asmuo, butas ir turtas yra neliečiami; jo suėmimas, kratos ir turto rekvizicijos tegalimos Lietuvių Tarybos įgaliotiniui dalyvaujant.“¹⁷⁵ Sibiro lietuvių laikėsi nuostatos, kad Lietuvai 1918 m. vasario 16 d. paskelbus, o Vokietijos kaizeriui pripažinus Lietuvos nepriklausomybę (apie tai

¹⁷⁰ Rutenbergas, G. Lietuvos, kaipo nepriklausomos valstybės, susikūrimas ir jos pripažinimas tarptautinės teisės šviesoje. *Teisė*. 1927, Nr. 11, sausis–birželis, p. 49.

¹⁷¹ „Ztg. der 10 Armee“ rašo (1918 09 18), „<...> kad visi Lietuvos gyventojai, kurie nori pasivadinti Rusijos valdiniais, turi pasiskubinti tai padaryti ir išvažiuoti Rusijon. Kas greitai laiku tai nepadarys, bus skaitomas Lietuvos valdiniu.“ Žr. Lietuvos valdiniai. *Tėvynės sargas*. 1918 09 18, p. 10.

¹⁷² „Paskelbus Lietuvą nepriklausoma valstybe, Vyriausiojo Rytų vado įsakoma, kad nuo šio laiko išduodant gyventojams visokius kelionės paliudymus, būtų jie pažymimi kaipo Lietuvos valdiniai.“ Žr. Lietuvos valdiniai. *Lietuvos aidas*. 1918 05 11, p. 4.

¹⁷³ „Kadangi Kurliandija ir Lietuva pripažintos nepriklausomomis valstybėmis, tai vyriausias vadas rytuose įsakė ateityje visuose valdžios raštuose (pasuose), išduodamuose Kurliandijos ir Lietuvos piliečiams, vadinti juos nebe Rusijos, bet Kurliandijos arba Lietuvos pavaldiniais. Rygos gubernijos gyventojai laikosi Lifliandijos pavaldiniais.“ Žr. Lietuvos pavaldiniai. *Vienybė*. 1918, Nr. 18, p. 277.

¹⁷⁴ Lietuvos valdinybė. *Tėvynės sargas*. 1918 05 16, p. 11.

¹⁷⁵ 1918 07 09 Klemensui Matusevičiui išduotas Lietuvių vyriausios tarybos Ukrainoje liudijimas. *LCVA*, f. 928, ap. 28, b. 3, l. 246a.

Sibiro lietuvių spaudoje pranešta 1918 m. liepos 15 d.¹⁷⁶) „kiekvienas lietuvis turi teisę vadinti save Lietuvos piliečiu“¹⁷⁷.

To meto tarptautinės teisės požiūriu, atsiskyrimo ir naujos valstybės su(si)darymo atveju „nesant sutarties, reguliuojančios pilietybės klausimą, naujosios valstybės piliečiais laikomi atsiskyrusios nuo senos valstybės teritorijos gyventojai“¹⁷⁸.

Trečia. Vokietijos Lietuvai suteikto pripažinimo data įrašyta ir istorinėje I Lietuvos Respublikos atmintyje. Antrajame XX a. dešimtmetyje Jonas Vanagaitis Tilžėje išleido atviruką „Lietuva Tėvynė mūsų“. Joje pavaizduoti lietuvių tautiniai simboliai – tautinė vėliava, vytis, kanklės, rūtų šakelė ir atversta knyga su įrašu „Lietuva nepriklausoma valstybė. 1918 m. kovo 23 d.“¹⁷⁹.

Išvados

1. 1917 m. rugsėjo 24 d. – gruodžio 11 d. – pirmuoju laikotarpiu – Lietuvos Tarybai Vokietijoje atstovavo ir derybose jos interesus gynė Tarybos prezidiumo nariai ir demokratiniu būdu išrinkta pirmoji Lietuvos Tarybos delegacija. Jos ir LTT(L) iniciatyva Lozanos ir Berno konferencijoje suplanuota įsteigti Lietuvos Tarybos atstovybę Berlyne. Instrukcijų funkciją Lietuvos Tarybos atstovavimo veikloje atliko Vilniaus, Stokholmo, Lozanos ir Berno konferencijų nutarimai. Jų nuostatos integruotos į 1917 m. gruodžio 1 d. Lietuvos Tarybos delegacijos

¹⁷⁶ Apie Lietuvos nepriklausomybę. *Centralis Lietuvių Biuras Sibire. Pranešimas No 2.* Tomskas, 1918 07 15, p. 4.

¹⁷⁷ Visiems lietuviams, besiteiraujantiems apie Lietuvos nepriklausomybę, buvo pranešama apie Vokietijos kaizerio manifestą, kuris Lietuvos Tarybos prezidiumui buvo įteiktas 1918 m. gegužės 4 d. Žr. Apie Lietuvos nepriklausomybę. *Centralis Lietuvių Biuras Sibire. Pranešimas No 2.* Tomskas, 1918 07 15, p. 4.

¹⁷⁸ Rutenbergas, G. Lietuvos, kaip nepriklausomos valstybės, susikūrimas ir jos pripažinimas tarptautinės teisės šviesoje. *Teisė.* 1927, Nr. 11, sausis–birželis, p. 43–44.

¹⁷⁹ Trakų istorijos muziejus, inventorinis Nr. TIM AT 17791. Šimaitienė, R. *Politiniai simboliai kaip politinės kultūros atminties dalis tarpukario Lietuvoje.* Magistro darbas. Šiaulių universitetas, Šiauliai, 2019, p. 70.

ir Vokietijos URM atstovo R. Nadolny pasirašytą susitarimą. Ašinis dokumentas visų derybų su Vokietija metu buvo Lietuvių konferencijos Vilniuje priimti nutarimai. 1917 m. gruodžio 10 d. Lietuvos Tarybos prezidento ir Lietuvos Tarybos nario J. Staugaičio delegacijos pasirašytas protokolas „Dėl nepriklausomybės paskelbimo ir santykių su Vokietija sureguliuavimo“ padėjo įgyvendinti Lietuvių konferencijos Vilniuje rezoliucijos II dalies ir 1917 m. gruodžio 1 d. susitarimo pirmosios (1) ir nutarimo antrosios (2) dalies nuostatas. 1917 m. gruodžio 11 d. visų Lietuvos Tarybos narių pasirašytu pareiškimu Lietuvos Taryba įgijo suverenumą ir tapo jį reprezentuojančia institucija.

2. 1917 m. gruodžio 13 d. – 1918 m. kovo 31 d. – antruoju laikotarpiu – Lietuvos Tarybai Vokietijoje atstovavo Lietuvos Tarybos posėdyje išrinktas įgaliotinis J. Šaulys ir demokratiniu būdu sudarytos Lietuvos Tarybos delegacijos. Dažniausiai Lietuvos Tarybos delegatais siūlyti ir daugumos balsais išrinkti Lietuvos Tarybos prezidento nariai: A. Smetona, J. Šaulys, J. Staugaitis, S. Kairys, ir Lietuvos Tarybos nariai: J. Smilgevičius, kunigas A. Petrusis, S. Narutavičius. Delegacijos veikė pagal joms surašytus įgaliojimus ir parengtas bei balsų dauguma priimtas instrukcijas. Nepriklausomybės paskelbimo ir atsiskyrimo nuo Rusijos tekstus notifikacijai (Vokietijai ir Sovietų Rusijai) rengė ir galutines formuluotes Lietuvos Tarybos posėdžiuose derino J. Šaulys. Visų bendras siekis buvo sulaukti, kad Vokietija pripažintų Lietuvos nepriklausomybę. Lietuvos Tarybos įgaliotiniui J. Šauliui ir Lietuvos Tarybos delegacijoms Berlyne talkino LTT(L) pirmininkas K. Olšauskas ir vyskupas P. Karevičius. Visų bendromis pastangomis 1918 m. kovo 23 d. gautas Vokietijos kaizerio pripažinimas buvo reikšmingas kaip pirmasis *de jure* pripažinimas, sudaręs galimybę rasti Lietuvos pavaldiniams, o Lietuvos Tarybai, nors ir naudojantis Vokietijos diplomatine ir konsuline globa, ginti savo pavaldinių interesus užsienyje, padėti jiems grįžti į tėvynę.

THE REPRESENTATION OF THE COUNCIL OF LITHUANIA IN GERMANY FIRST STAGE (24 SEPTEMBER 1917–31 MARCH 1918)

SANDRA GRIGARAVIČIŪTĖ

Summary

Keywords: the Council of Lithuania; Germany; Berlin; Vilnius; Konstantinas Olšauskas; Jurgis Šaulys; delegation; representation.

The study includes the first stage of the representation of the Council of Lithuania in Germany, since September 24th, 1917 – the choosing of the first delegation of the Council of Lithuania, which has arrived for negotiations in Germany, – until March 31st, 1918: the establishment of a Lithuanian subordinate bureau in Berlin (LTT (L)), which marks the end of activities in Germany for the diplomatic representative and their assistants that were subordinate only to the Council of Lithuania. The goal of this study – to reveal the specifics of the first stage of the representation of the Council of Lithuania in Germany from September 24th, 1917 until March 31st, 1918.

In the *first part* of the article, an explanation is provided who, from September 24th, 1917 until December 11th, 1917, has represented the Council of Lithuania and protected its interests in Germany, the plans of establishing a representative of office of the Council of Lithuania in Germany (Berlin) during the Lozano and Bern conference (from the 2nd until the 10th of November, 1917), an analysis is made of which provisions were exercised during

negotiations with Germany, and by signing the December 1st, 1917 agreement, 10th of December, 1917 protocol „concerning the declaration of independence and the determination of relations with Germany“, and the December 11th, 1917 declaration, the meaning of the December 11th, 1917, is revealed.

In the *second part*, the process of choosing the first representative and their assistants of the Council of Lithuania is revealed, an in-depth look is taken into the formulation, composition, goals, results achieved and those that were not achieved, of delegations, both departed and those that did not depart to Germany, the mandates to the delegations, preparation of instructions, the definition of delegation competences and the main agents behind it are revealed, information is explained and accumulated concerning the mission of Konstantinas Olšauskas and Pranciškus Karevičius to Berlin (from the 6th to the 11th of February, 1918), the meaning of the recognition of the independence of Lithuanian in Berlin on the 23rd of March, 1918, is revealed.

Įteikta 2019 m. spalio 15 d.